

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

กรอบแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานศึกษาเรื่อง “ความเป็นปึกแผ่นทางสังคม” ประกอบด้วย

1. แนวคิด “ความเป็นปึกแผ่นทางสังคม” (Social Solidarity)
2. ภูมิหลังทางสังคม (Social background) ที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิด “ความเป็นปึกแผ่น” (Solidarity)

ความผูกพันของปัจเจกบุคคลในสังคมที่ต่างฝ่ายต่างก็มีต่อกันและกันนั้นเปรียบเหมือนเป็นแรงยึดเหนี่ยวระหว่างปัจเจกบุคคลในสังคมหรือการนำปัจเจกบุคคลรวมเข้าด้วยกันเป็นสังคม เพราะสมาชิกในสังคมแต่ละคนมีตำแหน่งทางโครงสร้างทางสังคม รวมถึงมีการเรียนรู้วัฒนธรรมร่วมกัน ซึ่งทั้งตัวโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นสิ่งผูกมัดสมาชิกในสังคมไว้ด้วยกัน การกระทำของสมาชิกในสังคมจึงไม่ใช่การกระทำในฐานะปัจเจกบุคคล แต่เป็นการกระทำในฐานะสมาชิกของกลุ่มทางสังคม ซึ่งนักสังคมวิทยาอย่าง Durkheim เรียกคำอธิบายดังกล่าวด้วยคำสั้น ๆ ว่า “ความเป็นปึกแผ่น” (solidarity) จุดเริ่มต้นของการมองความเป็นปึกแผ่น (solidarity) ทางสังคมวิทยาได้ก่อรูปขึ้นจากความคิดของ Auguste Comte , Herbert Spencer และ Ferdinand Tonnies ที่พยายามจะค้นหาคำตอบว่า สังคมมีลักษณะเฉพาะที่เป็นตัวของตัวเอง และเป็นเอกภาพ (unity) ภายใต้ความหลากหลายและความแตกต่างของปัจเจกบุคคลได้อย่างไร (Landecker 1951 : 332 อ้างถึงใน สามชาย ศรีสันต์ 2541 : 13 – 14)

Auguste Comte คือ ผู้ที่วางรากฐานการวิเคราะห์แบบการเปรียบเทียบสังคมกับอินทรีย์ (organism) ซึ่งมีอิทธิพลมาจากทฤษฎีวิวัฒนาการ (evolutional theory) ของ Darwin (Rizer 1992 : 42) โดย Comte มองว่าความสัมพันธ์ทางสังคมเป็น กฎว่าด้วยเรื่องของการกระทำและการโต้ตอบ (Laws of action and reaction) คือ ระเบียบสังคมทำให้เกิดความกลมกลืนและก้าวหน้า สังคมจะต้องวิวัฒนาการเปลี่ยนไปสู่สภาพที่ดีกว่าเดิมในโครงสร้างที่ดำรงอยู่ Comte แบ่งการศึกษาการจัดระเบียบทางสังคม ออกเป็นสองภาค คือ ภาค “สังคมสถิต” (social statics) เป็น แง่มุมต่าง ๆ ของชีวิตทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับระเบียบ และเสถียรภาพ และที่ทำให้สังคมมีเอกภาพและดำรงอยู่ได้โดยตลอดรอดฝั่ง และ ภาค “พลวัตทางสังคม” (social dynamics) เป็น

แง่มุมต่าง ๆ ของชีวิตทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและที่เป็นตัวจัดแบบให้กับการพัฒนาการด้านสถาบันสังคม (พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพงษ์ 2547 : 16)

ฉะนั้นการศึกษาสังคมสถิตจึงเป็นการศึกษาความสมดุลของความสัมพันธ์ร่วมกันของส่วนประกอบต่าง ๆ ภายในความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งหมด ความสมดุลที่ว่านี้ก็คือความกลมกลืนที่เกิดขึ้นระหว่างความสัมพันธ์ในส่วนต่าง ๆ ของสังคม ซึ่งสังคมจะต้องพยายามดำรง รักษาความกลมกลืนนี้ไว้ หากสังคมไม่สามารถรักษาความสมดุลนี้ได้ สังคมจะต้องเผชิญกับสภาพสังคมที่วุ่นวาย และระดับความวุ่นวายจะสัมพันธ์กับระดับที่สังคมเสียสมดุลได้ Comte มีความคิดว่าสิ่งที่ขัดแย้งความสมดุลความสัมพันธ์ทางสังคมไว้นั้น คือ ภาษา แหล่งเก็บรักษาความคิดของคนรุ่นก่อนที่จะเชื่อมโยงคนรุ่นก่อนกับคนรุ่นปัจจุบัน และ ศาสนา ที่ทำให้สังคมเกิดหลักการที่จะดำรงอยู่ได้อย่างมีเอกภาพ (unifying principle) Comte เห็นว่า ภาษาเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้คนในสังคมมีความเป็นปึกแผ่น (solidarity) และความเห็นพ้องต้องกัน (consensus) ขณะที่ศาสนาเป็นสิ่งที่จะผนึกผู้คนในสังคมเข้าด้วยกัน เนื่องจากศาสนาทำให้สังคมมีระบบความเชื่อ ค่านิยม บรรทัดฐานของสมาชิกในสังคมเป็นไปในทิศเดียวกัน นอกเหนือจากภาษาและศาสนา การแบ่งงานกันทำเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่เชื่อมโยงสมาชิกภายในสังคมเข้าด้วยกัน การแบ่งงานกันทำถือเป็นการกระจายลักษณะอาชีพให้มีความแตกต่าง ผลของการแบ่งงานกันทำยังทำให้สังคมเกิดการขยายตัวมีความซับซ้อนมากขึ้น และในความแตกต่างกันนี้ Comte เชื่อว่า สิ่งนี้ทำให้สมาชิกในสังคมต้องสัมพันธ์เกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน เนื่องจากความแตกต่างของงานที่ทำ สร้างความรู้สึกว่าต้องพึ่งพาผู้อื่นในแต่ละบุคคล ถือเป็นการสร้างความเป็นปึกแผ่นของมนุษย์ ระบบสังคมที่ประกอบไปด้วย ภาษา ศาสนา และ การแบ่งงานกันทำ ต่างมีความเชื่อมโยงระหว่างกัน ความสำคัญของทั้งสามสิ่งนี้คือ ภาษา ศาสนา และการแบ่งงานกันทำต้องได้รับการเชื่อมโยงโดยธรรมชาติของมัน เข้ากับสภาพที่สอดคล้องกันของการพัฒนาแบบบูรณาการของมนุษยชาติ (นฤจร อธิธิจิระจรัส 2547 : 28 – 32)

การอธิบายลักษณะการยึดเหนี่ยวทางสังคม Comte คือ การมองความเปลี่ยนแปลงควบคู่ไปกับการจัดระเบียบทางสังคม (Social Organization) รวมถึงระเบียบทางสังคม (social Order) อีกด้วย ซึ่งการคิดเช่นนี้ของ Comte เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อ Emile Durkheim อย่างยิ่ง

สำหรับ Herbert Spencer อธิบาย การยึดเหนี่ยวทางสังคมของสมาชิกในสังคมผ่านการเปลี่ยนแปลงของลักษณะวิวัฒนาการทางโครงสร้างสังคมและสถาบันทางสังคม ที่เริ่มจากวิวัฒนาการในลักษณะจากสิ่งง่าย ๆ มีส่วนรวมเหมือนกัน (Homogeneity) ไปสู่ลักษณะที่ซับซ้อนและแตกต่างกันออกไป (Heterogeneity)

Herbert Spencer มองว่า การเจริญเติบโตของสังคมจำเป็นต้องมีวิวัฒนาการในทางที่เพิ่มขนาด และการหน้าที่ ซึ่งนำไปสู่ความแตกต่างและหลากหลายในโครงสร้างทางสังคม ขณะเดียวกันส่วนต่าง ๆ ของสังคมยังคงต้องพึ่งพาอาศัยและมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน สิ่งที่จะตามมาหลังการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างและหน้าที่ของหน่วยใด ๆ ทางสังคม คือ เมื่อสังคมมีขนาดใหญ่ขึ้น ทำให้เกิดสถาบันทางสังคมเพื่อทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการที่จำเป็น สังคมที่มีลักษณะซับซ้อนมากขึ้น หมายความว่า ขนาดของหน่วยทางสังคมที่ใหญ่ขึ้นส่งผลให้เกิดการแบ่งแยกที่มากขึ้นด้วยเช่นกัน (Rizer 1992 : 35 – 36 และ นฤจร อธิธิจิระจรัส 2547 : 185 – 186)

Spencer ใช้ความต่างกันในการจัดระเบียบทางสังคมที่เกิดขึ้นจากรูปแบบต่าง ๆ ของระเบียบในสังคมเป็นพื้นฐานในการแบ่งสังคมออกเป็นสองลักษณะ คือ สังคมทหาร (Militant Societies) กับ สังคมอุตสาหกรรม (Industrial Societies) สังคมทหารเป็นการรวมตัวกันทางสังคมที่เกิดขึ้นมาจากสภาวะต่าง ๆ ที่ไม่ค่อยจะมีความแตกต่างกันมากนัก ในแง่ที่ส่วนต่าง ๆ จะมีความคล้ายคลึงกัน ทุกส่วนของสังคมสามารถตอบสนองความต้องการทุกอย่างได้ด้วยตัวเอง อย่างเช่น คนทุกคนในสังคมจะเป็นทั้งนักรบ นักล่าสัตว์ คนสร้างบ้าน พร้อม ๆ กันไปในขณะเดียวกัน ส่วนสังคมอุตสาหกรรมเป็นการรวมตัวกันทางสังคมที่เกิดขึ้นจากสภาวะที่มีความแตกต่างกันมาก โดยที่ส่วนต่าง ๆ เหล่านี้จะเริ่มมีความแตกต่างและแบ่งแยกกันมากขึ้น เช่น สังคมที่มีสถาบันทางสังคม มีการแบ่งหน้าที่ทางสังคมในการรับผิดชอบ อย่าง นักปกครอง กษัตริย์ พ่อค้า และเมื่อส่วนต่าง ๆ เริ่มมีความไม่เหมือนกันก็จะต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การพึ่งพาระหว่างกันนี้จะส่งผลให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (นฤจร อธิธิจิระจรัส 2547 : 187 – 192)

Spencer เห็นว่ากระบวนการของการเติบโต ก็คือ กระบวนการบูรณาการรวมกันเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และในการรวมกันเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนี้เอง ต้องมีการแบ่งแยกของโครงสร้างและหน้าที่ต่าง ๆ เพิ่มขึ้นตามไปด้วย เมื่อส่วนต่าง ๆ ของสังคมเริ่มมีความไม่เหมือนกัน

การทำหน้าที่แทนกันและกันจึงเป็นไปได้ยาก หรือ ไม่สามารถแทนที่กันได้เลย ทำให้ส่วนต่าง ๆ ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ดังนั้นเมื่อการแบ่งแยกมีมากกว่าเดิม การพึ่งพาระหว่างกันก็จะเพิ่มมากขึ้นเช่นกัน และผลก็คือมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความสนใจของ Spencer จึงอยู่ที่ลักษณะของกลุ่มและโครงสร้างต่าง ๆ ทางสังคมมากกว่าลักษณะของปัจเจกบุคคล และเรื่องการยึดเหนี่ยวหรือการไม่ยึดเหนี่ยวของกลุ่มทางสังคม (นฤจร อธิธิจักรวรรดิ 2547 : 187 – 189 , 265)

ผลจากการแยกแยะลักษณะของสังคมผ่านระดับขั้นของความสลับซับซ้อนของโครงสร้างทางสังคม ยิ่งโครงสร้างทางสังคมมีขนาดใหญ่แค่ไหนจะทำให้เกิดการแบ่งแยกของหน่วยย่อย ๆ ภายในโครงสร้างมากขึ้นเท่านั้น และหน่วยย่อยภายในโครงสร้างทางสังคมเดียวกันก็ต้องพึ่งพิงซึ่งกันและกัน ซึ่งนำมาสู่การรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความคิดเช่นนี้ของ Spencer ได้ส่งอิทธิพลต่อความคิดการแบ่งลักษณะสังคมของ Durkheim ที่ว่า สังคมเคลื่อนที่จากความเรียบง่ายไปสู่สังคมที่สลับซับซ้อน และความเป็นปึกแผ่นทางสังคมจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการประสานและพึ่งพาซึ่งกันและกันของบทบาทที่แตกต่างกัน

ส่วน Ferdinand Tonnies (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข 2550 : 83 - 84) อธิบายถึงลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลในชุมชนแบบ Gemeinschaft และ แบบ Gesellschaft ความแตกต่างของชุมชนทั้ง 2 แบบมาจากสมมติฐาน เจตนารมณ์ (Wills) ที่แตกต่างกัน ซึ่งสมมติฐานมีดังนี้ ความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นความปรารถนาซึ่งเกิดจากความต้องการของปัจเจกบุคคล อย่างไรก็ตามที่ปัจเจกบุคคลต้องการคบค้าสมาคมกับคนอื่นนั้นขึ้นอยู่กับบุคคลและสถานการณ์ที่บุคคลนั้นเกี่ยวข้องด้วย โดยมีเจตนารมณ์แบบธรรมชาติ (Natural Will) และเจตนารมณ์แบบเหตุผล (Rational Will) เป็นตัวกำหนดความเข้าใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางสังคม

สำหรับความสัมพันธ์ของปัจเจกบุคคลในชุมชนแบบ Gemeinschaft จะมีลักษณะคล้ายกับความสัมพันธ์ของคนในสังคมประเพณี เป็นชุมชนที่มีรากฐานมาจากสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลและระหว่างกลุ่มไปสู่สังคม กล่าวคือ คนจะมาอยู่รวมกันในชุมชน รู้จักมักคุ้นกัน มีการติดต่อสัมพันธ์กัน มีความสำนึกร่วมกัน (Aggregate of Consciousnesses) สมาชิกแต่ละคนจะมีความผูกพันกันอย่างแนบแน่น (Strangle Integrated) ฉันทาติพี่น้อง ฐานะความเป็นอยู่คล้ายคลึงกัน ยึดถือจารีตประเพณีเป็นกฎเกณฑ์สำคัญของการทำกิจกรรมต่าง ๆ ภายในสังคม

สังคมเช่นนี้บุคคลในสังคมต่างก็มีความรู้สึกและความคิดว่าพวกเขาเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ซึ่งความรู้สึกและความคิดจะเป็นไปตามธรรมชาติ และความรู้สึกและความคิดนี้จะคล้ายตามกัน เช่น ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน หรือ ชุมชนเล็ก ๆ ที่ชาวบ้านรู้จัก มีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง

ส่วนความสัมพันธ์ของปัจเจกบุคคลในชุมชนแบบ Gesellschaft เป็นความสัมพันธ์ที่ ลักษณะแตกต่างจากความสัมพันธ์แบบ Gemeinschaft อย่างมาก ชุมชนแบบ Gesellschaft จะมีลักษณะคล้ายกับความสัมพันธ์ของคนในสังคมสมัยใหม่ หรือ สังคมแบบชาวเมือง ที่ผู้คนเข้ามาอาศัยรวมกันอยู่มากขึ้น ประชากรในสังคมเริ่มมีความหนาแน่นมากขึ้น การประกอบอาชีพมีความแตกต่างหลากหลาย สืบเนื่องจากการแบ่งงานกันทำเฉพาะด้าน ความรู้สึกและความคิดที่เป็นธรรมชาติจะค่อย ๆ ลดน้อยลง จากการที่สมาชิกในสังคมมีความหนาแน่นมากขึ้น จึงมีการแข่งขันมาก ความคิดและความรู้สึกจะมีลักษณะเป็นเหตุผล มีการแลกเปลี่ยนเพื่อผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน มีการใช้กฎหมายหรือข้อตกลงมาเป็นสัญญาที่เป็นทางการสำหรับควบคุมความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคม เช่นความคิดของพ่อค้า หรือ คนเมือง ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจึงเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีลักษณะไม่เป็นส่วนบุคคล ไม่ลึกซึ้ง เป็นความสัมพันธ์แบบเป็นทางการ

จุดเน้นในการอธิบายถึงชุมชน 2 ลักษณะนี้ Tonnies ให้ความสำคัญต่อความแตกแยกและการออกห่างระหว่างปัจเจกบุคคล อันเป็นผลมาจากลักษณะโครงสร้างสังคม และการจัดระเบียบทางสังคม คือ ในชุมชน Gemeinschaft จะมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แม้ในบางครั้งจะเกิดความขัดแย้งขึ้นบ้างก็ตาม แต่ในชุมชนแบบ Gesellschaft สังคมจะมีลักษณะแตกแยกอย่างชัดเจน แม้ในบางครั้งจะมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันบ้าง (พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพิพงษ์ 2524 : 7 – 8)

สิ่งที่พบในคำอธิบายถึงสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชนทั้ง 2 แบบของ Ferdinand Tonnies คือ Tonnies เน้นถึงความคิดและรู้สึกของบุคคลในสังคม ซึ่งประกอบไปด้วยความคิดและรู้สึกที่เป็นธรรมชาติและเชิงเหตุผล จึงทำให้เกิดการแบ่งชุมชนออกเป็นสองลักษณะที่อธิบายความสัมพันธ์ทางสังคมแยกออกจากกันอย่างชัดเจน คือ ความสัมพันธ์ในแบบ Gemeinschaft จะเป็นความสัมพันธ์แบบเพื่อนหรือเครือญาติ ในขณะที่ความสัมพันธ์ใน

แบบ Gesellschaft เป็นความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการแลกเปลี่ยนตอบแทนและใช้หลักเหตุผล การแบ่งประเภทสังคมของ Tonnies ที่ถือเอาเจตนารมณ์เป็นที่ตั้ง ได้ส่งอิทธิพลมายังการแบ่งประเภทสังคมผ่านการแบ่งแยกแรงงานของ Durkheim

ผลจากการสืบทอดแนวความคิดความสัมพันธ์ของสังคมจากนักสังคมวิทยาทั้ง 3 ท่าน อย่าง Auguste Comte , Herbert Spencer และ Ferdinand Tonnies ที่มองว่าสังคมที่วิวัฒนาการขึ้นมา สามารถดำรงอยู่ได้อย่างเป็นระบบระเบียบ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และเกิดความสมดุลจากหน่วยต่าง ๆ ในสังคม เป็นผลมาจาก การจัดระเบียบทางสังคม จากฐานความคิด เช่นนี้ Durkheim จึงได้เสนอมุมมองการแยกประเภทความสัมพันธ์ทางสังคมผ่านการสร้างพื้นฐานแนวคิดความเป็นปึกแผ่น (Solidarity) หรือความเป็นอันหนึ่งเดียวกันของสังคมเพื่ออธิบายถึงการดำรงอยู่ของสังคม

จากสังคมมนุษย์ที่วิวัฒนาการจากลักษณะที่เรียบง่ายและไม่มีความแตกต่างกัน ภายในสังคมสู่สังคมที่มีความสลับซับซ้อนและความแตกต่างภายในสังคมอย่างมา การแบ่งแยกความแตกต่างของสังคมนี้ Durkheim มองว่าเป็นลักษณะ “การแบ่งแยกแรงงานในสังคม” (The Division of Labor in Society) ซึ่งพื้นฐานความคิดแนวคิดนี้เป็นที่มาของแนวคิด “ความเป็นปึกแผ่นทางสังคม” (Social Solidarity) ที่ใช้ในการวิเคราะห์และอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

Durkheim ตั้งข้อสันนิษฐานในการศึกษาความเป็นปึกแผ่นทางสังคมว่า ความเป็นปึกแผ่นทางสังคมจะนำไปสู่ประเด็นที่สัมพันธ์กันหลายประการด้วยกัน คือ 1) ปัจเจกบุคคลเกิดความรู้สึกรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มได้อย่างไร 2) ความปรารถนาและความต้องการของปัจเจกบุคคลถูกควบคุมในลักษณะที่ทำให้สามารถเข้ามีส่วนร่วมกับกลุ่มได้อย่างไร 3) กิจกรรมต่าง ๆ ของบุคคลและของหน่วยงานทางสังคมอื่น ๆ ประสานเชื่อมโยงและปรับเข้าหากันและกันได้ อย่างไร ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับความเป็นปึกแผ่นทางสังคมของ Durkheim ที่กล่าวมาทั้ง 3 ข้อ ไม่เพียงใช้ในการอธิบายแนวคิดหลักอย่างเรื่องการแบ่งแยกแรงงาน (The Division of Labor) เพียงเท่านั้น แต่ยังเป็นแนวทางที่ช่วยอธิบายงานชิ้นต่อ ๆ ไปของ Durkheim ไม่ว่าจะเป็นมโนธรรมร่วม (the Collective Conscience) , รูปแบบวิทยาสังคม (Social Morphology) , ความเป็นปึกแผ่นแบบจักรกลและความเป็นปึกแผ่นแบบอินทรีย์ (Mechanical and Organic

Solidarity) , การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change) , การหน้าที่ทางสังคม (Social Functions) และ พยาธิวิทยาสังคม (Social Pathology) (Turner 2007 : 280 และ พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพงษ์ 2545 : 38 – 39)

องค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งของความเป็นปึกแผ่นทางสังคม คือ ขอบเขตที่สมาชิกต่าง ๆ ได้กระทำระหว่างกัน อย่าง การเป็นครอบครัวเดียวกันจะทำให้สมาชิกของครอบครัวมีแบบแผนของกิจกรรมที่คล้ายคลึงและสอดคล้องกันเป็นตัวผูกพันสมาชิกในครอบครัวได้ด้วยกัน หรือในเรื่องของการทำหน้าที่ที่เกิดจากการแบ่งแยกแรงงาน แม้งานจะถูกแบ่งแยกตามความเฉพาะเจาะจงของหน้าที่ แต่งานเหล่านั้นต่างก็ทำหน้าที่เสริมซึ่งกันและกันจึงส่งผลให้บุคคลที่ทำงานเหล่านั้นได้ทำงานเป็นกลุ่มและผูกพันต่อกัน สิ่งที่สัมพันธ์กับความถี่ของการกระทำระหว่างกันอย่างมีแบบแผนคือ ตัววัดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของค่านิยม ซึ่งก็คือการมีส่วนร่วมในค่านิยมและความเชื่อของสมาชิกทั้งหลายในชุมชนที่มีความเห็นพ้องต้องกันในระดับสูง จะมีความเบี่ยงเบนทางพฤติกรรมน้อยกว่ากลุ่มที่มีความเห็นพ้องต้องกันในระดับที่ต่ำ (นฤจร อธิธิระจรัส 2547 : 187 – 189 , 266)

Durkheim ได้แยกความยึดมั่นผูกพันของสังคมออกเป็นเชิงจักรกลและเชิงอินทรีย์ ทำให้เกิดสังคมที่อธิบายผ่านพื้นฐานรูปแบบของความเป็นปึกแผ่นทางสังคมออกเป็น 2 รูปแบบ คือ “ความเป็นปึกแผ่นเชิงจักรกล” (Mechanical Solidarity) และ “ความเป็นปึกแผ่นเชิงอินทรีย์ (Organic Solidarity)” Durkheim ใช้คำว่า “เชิงจักรกล” เพื่อแสดงให้เห็นภาพลักษณะของสังคมในฐานะของเรือนร่าง ซึ่งเป็นผลมาจากการเชื่อมโยงองค์ประกอบที่เหมือนกันทั้งหลายเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทุกส่วนของสังคมดำเนินไปอย่างสอดคล้องสัมพันธ์กัน เช่นเดียวกับเครื่องจักร ส่วน คำว่า “เชิงอินทรีย์” เพื่อเทียบเคียงกับอินทรีย์ที่แสดงให้เห็นว่า สังคมมีความสามารถในการดำเนินการอย่างราบรื่นได้มากขึ้นตรงเท่าที่องค์ประกอบแต่ละส่วนดำเนินการอย่างเป็นเอกเทศจากกันมากขึ้น โดยที่สังคมแต่ละประเภทอาศัยหลักการบูรณาการทางสังคมที่แตกต่างกัน , ระบบสัญลักษณ์ที่แตกต่างกัน , แบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างทางสังคม และ โครงสร้างทางสัญลักษณ์ที่แตกต่างกัน ความเป็นปึกแผ่นทางสังคมทั้ง 2 แบบ Durkheim ได้อธิบายผ่านสังคมชนบประเพณีและสังคมสมัยใหม่แล้วยังเป็นข้อเสนอทางทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบบูรณาการทางสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง

ควบคู่ไปกับการเพิ่มการจำแนกแตกต่างของโครงสร้างสังคมอีกด้วย (Turner 2007 : 283 และ พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพงษ์ 2545 : 38 , 42)

ความเป็นปึกแผ่นเชิงจักรกล (Mechanical Solidarity)

ความเป็นปึกแผ่นเชิงจักรกล (Mechanical Solidarity) เป็นสังคมที่มีรูปแบบง่ายและ ไม่มีการจำแนกแตกต่าง สมาชิกในสังคมจะยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างเคร่งครัด เพราะสังคมมีมโนธรรมร่วม (Collective Conscience) เป็นรากฐานที่แข็งแรง ในการทำหน้าที่ ควบคุมและดูแลความคิดและการกระทำของปัจเจกบุคคลที่อยู่ภายใต้หน่วยโครงสร้างที่ คล้ายคลึงกัน มโนธรรมร่วมของ Durkheim ที่กล่าวถึงประกอบ 4 ตัวแปรหลัก คือ ระบบวัฒนธรรม ในปริมาณ , ความเข้มข้น และ ลักษณะที่เฉพาะที่สูง รวมถึงเนื้อหาของศาสนาและ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ประมวลกฎหมายที่ Durkheim ถือว่าเป็นตัวชี้วัดเชิงประจักษ์ที่ดีที่สุดของ ความเป็นปึกแผ่น คือ การให้ความสำคัญในเรื่องการควบคุมและการลงโทษ โดยอธิบายว่า การที่ต้องเน้นการลงโทษเพราะว่า เป็นอาชญากรรมที่กระทำต่อสมาชิกทุกคนของสังคมและ ต่อพระเจ้า ฉะนั้นกฎหมายในสังคมลักษณะนี้จะทำหน้าที่ควบคุมและลงโทษสมาชิกที่ กระทำผิด ซึ่งภาพของโครงสร้างสังคมเชิงจักรกลได้แสดงให้เห็นความเป็นอิสระหน่วย ความสัมพันธ์ฉันญาติ ฐานะของสมาชิกในสังคมจึงเป็นไปตามวงศ์ตระกูล ครอบครัว หรือ การสืบเชื้อสาย และหน่วยดังกล่าวยังเป็นตัวจัดระเบียบและควบคุมการกระทำของ กลุ่มคนให้มีระดับความเป็นปึกแผ่นทางสังคมที่ค่อนข้างสูง สังคมจักรกลจึงมีลักษณะที่ คล้ายคลึงกัน ไม่ว่าจะเป็นความคล้ายคลึงกันทางวัฒนธรรมระหว่างสมาชิกในสังคม อย่างความเชื่อ ค่านิยม และ บรรทัดฐานที่ยึดถือร่วมกัน ทำให้สมาชิกภายในสังคมพึ่งพา ตนเองได้ ส่งผลให้สมาชิกในสังคมนี้ถูกพันธนาการจนแทบไม่มีอิสรภาพ , ทางเลือก และ ความเป็นตัวของตัวเองมากนัก เพราะสมาชิกถูกครอบงำจากมโนธรรมร่วม และข้อกำหนดของ มโนธรรมร่วมด้วย ซึ่งหน่วยความสัมพันธ์ฉันญาติที่มีความเชื่อมั่นแน่นสูง จะเป็นตัวควบคุมและ ออกคำสั่งสำหรับการกระทำของปัจเจกบุคคล (Turner 2007 : 283 และ พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพงษ์ 2545 : 42 – 43)

เมื่อเกิดอะไรขึ้นสมาชิกในสังคมจะกระทำหน้าที่ต่าง ๆ โดยอัตโนมัติโดยไม่ต้อง ถามว่าตัวเองเป็นใคร เพราะต่างก็มีความเชื่อมั่นในข้อเท็จและสิ่งที่สอดคล้องกับ มโนธรรมร่วม (Collectives Consciences) ของสังคมว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง Durkheim อธิบาย

ว่าเป็นความเป็นปึกแผ่นลักษณะนี้เกิดจาก “ความเหมือนกัน ๆ กัน” (Similitude) นั่นคือ ทุกคนมีความรู้สึก ค่านิยม และความเชื่อเหมือนกัน (สุภาวงศ์ จันทวานิช 2551 : 40) ดังนั้นความเป็นปึกแผ่นลักษณะนี้ให้ความสำคัญกับเรื่องของ การยึดถือบรรทัดฐานร่วมกัน ทำหน้าที่ผูกมัดสมาชิกในสังคมเข้าไว้ร่วมกัน ความเชื่อมั่นในลักษณะนี้จึงมีจุดเน้นของความผูกพันระหว่างสมาชิกในสังคมอยู่ที่บรรทัดฐาน บรรทัดฐานร่วมกันจะยึดเหนี่ยวบุคคลและทำให้สังคมเกิดเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ความเป็นปึกแผ่นเชิงอินทรีย์ (Organic Solidarity)

ส่วนความเป็นปึกแผ่นเชิงอินทรีย์ (Organic Solidarity) เกิดจากสังคมที่มีการจำแนกแตกต่างและมีความซับซ้อน ซึ่งตรงกันข้ามกับความเป็นปึกแผ่นเชิงจักรกลอย่างสิ้นเชิง โครงสร้างทางสังคมที่มีความเป็นปึกแผ่นเชิงอินทรีย์เป็นโครงสร้างที่ซับซ้อน เพราะสังคมลักษณะนี้ประกอบด้วย จำนวนประชากรที่มีมากมาย ทั้งยังมีการกระจายความจำเพาะเจาะจงของบทบาทในหน่วยโครงสร้างทางสังคมที่หลากหลาย ซึ่งการกระจายบทบาทที่ว่่านี้ก็คือ การแบ่งแยกแรงงาน (division of labor) ในขณะเดียวกันสังคมแบบนี้ก็แสดงให้เห็นถึงระดับของการพึ่งพิงซึ่งกันและกันในระดับที่สูงของทั้งปัจเจกบุคคลและหน่วยที่อยู่ในสังคมนั้นจะถูกควบคุมดูแลด้วย การแลกเปลี่ยน , ข้อตกลงตามกฎหมาย และ บรรทัดฐานมโนธรรมร่วมของสังคมแบบอินทรีย์ถูก “ทำให้หมดกำลัง/อำนาจ” และ “มีความเป็นนามธรรมมากขึ้น” ผลจากการมีความแตกต่างซับซ้อนมากขึ้นของสังคมทำให้เกิดความชำนาญเฉพาะอย่าง (Specialization) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสะท้อนให้เห็นในส่วนของรายละเอียดด้านกฎหมาย ที่ลดการเน้นหนักในการลงโทษ และเน้นหนักในส่วนของ การเพิ่มเรื่องของการชดเชยค่าเสียหายที่เกิดขึ้นให้มากขึ้น ผ่านการกำหนดด้วยวิธีการต่าง ๆ ในการดำเนินการกับการละเมิดบรรทัดฐานทางสังคม และบูรณาการผู้ละเมิดให้กลับเข้าสู่โครงข่ายของการพึ่งพิงซึ่งกันและกันอย่างเดิม ความเปลี่ยนแปลงในเรื่องของบทลงโทษนี้ถือเป็นลักษณะเด่นที่จะนำความเป็นระเบียบที่มีรากฐานมาจากความเป็นปึกแผ่นเชิงอินทรีย์กลับมาสู่สังคมอีกครั้งหนึ่ง สังคมเช่นนี้จึงส่งผลให้สมาชิกภายในสังคมมีความเป็นอิสระสูง และ เกียรติ/ศักดิ์ศรีของแต่ละบุคคลจะเป็นตัวกำกับควบคุมมโนธรรมร่วม ซึ่งมีลักษณะในเชิงโลกวิสัยและเป็นนามธรรม (Turner 2007 : 283 – 284 และ พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพงษ์ 2545 : 43)

จากสังคมที่ให้ความสำคัญต่อบรรทัดฐานร่วม สมาชิกในสังคมมีความเหมือนกัน พัฒนาขึ้นจนปัจเจกบุคคลไม่สามารถทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการของตนเองได้ครบโดยลำพัง จึงเกิดการแบ่งแยกแรงงานขึ้น เพื่อให้ปัจเจกบุคคลได้รับการตอบสนองความต้องการอย่างครบถ้วนผ่านการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ลักษณะสังคมแบบนี้ Durkheim เรียกว่า สังคมที่มีความเป็นปึกแผ่นเชิงอินทรีย์ (Organic Solidarity) ที่เน้นให้ความสำคัญต่อการแบ่งแยกแรงงาน (Division of Labors) ที่สมาชิกจะมีหน้าที่รับผิดชอบโดยเฉพาะในแต่ละส่วนของสังคม และความแตกต่างเหล่านี้ก็มีความเชื่อมโยงต่อกัน จึงทำให้สังคมกลับมามีความเป็นเอกภาพเช่นเดิม

สิ่งที่กล่าวมาในเรื่องของความเป็นปึกแผ่นในระดับทฤษฎี Durkheim ได้เปรียบเทียบหลักความแตกต่างระหว่างความเป็นปึกแผ่นเชิงจักรกลและความเป็นปึกแผ่นเชิงอินทรีย์ โดยสันนิษฐานผ่านหลักความสัมพันธ์ในโลกทางสังคม ระหว่าง การจำแนกแตกต่างทางโครงสร้าง (Structural Differentiation) , ลักษณะทั่วไปของค่านิยม (Value Generalization) และ ลักษณะเฉพาะของบรรทัดฐาน (Normative Specification) ในระหว่างที่สังคมหรือระบบทางสังคมใด ๆ แสดงให้เห็นการจำแนกแตกต่างทางโครงสร้าง ค่านิยมของระบบจะมีความเป็นนามธรรมมากขึ้น (พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพงษ์ 2545 : 43) เหมือนอย่างที่ Durkheim กล่าวถึงมโนธรรมร่วมไว้ว่า

“... มโนธรรมร่วมจะเปลี่ยนแปลงลักษณะของมันเมื่อสังคมมีขนาดใหญ่ขึ้น เนื่องจากสังคมเหล่านี้ขยายขอบเขตพื้นที่ออกไปอย่างกว้างขวาง จึงทำให้มโนธรรมร่วมจำเป็นต้องยกตนเองอยู่เหนือความหลากหลายของแต่ละท้องถิ่น ครอบครองควบคุมพื้นที่ที่กว้างขวางขึ้น ดังนั้น จึงทำให้มันมีลักษณะนามธรรมหรือลักษณะครอบคลุมทั่วไปมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ เนื่องจากว่าจะมีสิ่งต่าง ๆ อยู่ไม่กี่ยี่สิบสิ่งที่สามารถเป็นลักษณะร่วมของสิ่งแวดล้อมที่หลากหลายเหล่านี้ได้”

(Durkheim 1947 : 287 อ้างถึงใน พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพงษ์ 2545 : 43)

อย่างไรก็ดี เมื่อกำหนดพื้นฐานของปัจเจกบุคคลในสังคมเริ่มสูญเสียความสามารถในการควบคุมการกระทำของสมาชิกกลุ่มใหญ่ที่อยู่ภายในหน่วยที่มีความแตกต่างกันอย่างมากมาย กฎเกณฑ์ด้านบรรทัดฐานจึงถือกำเนิดขึ้นมาเพื่อเข้ามาทำหน้าที่ชดเชย

การสูญเสียค่านิยมพื้นฐานที่เกิดขึ้น ด้วยการสร้างเป็นข้อกำหนดขึ้นว่า สิ่งใดคือสิ่งที่ปัจเจกบุคคลในสังคมพึงกระทำ และ ปัจเจกบุคคลกับหน่วยย่อยของสังคมควรมีการปฏิสังสรรค์กันอย่างไร (Turner 2007 : 285)

หากมองเพียงผิวเผินจึงดูเหมือนว่า Durkheim เพียงพยายามเปรียบเทียบโครงสร้างทางสังคมเชิงจักรกลกับโครงสร้างทางสังคมเชิงอินทรีย์เพียงเท่านั้น ทั้งที่ในองค์ความรู้เชิงลึก Durkheim กำลังเสนอ สิ่งที่คล้ายข้อกำหนด ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบเชิงโครงสร้างและองค์ประกอบเชิงสัญลักษณ์ของระบบสังคมอยู่ (Turner 2007 : 285) สิ่งที่ Durkheim นำเสนอนี้เป็นการพยายามแสดงให้เห็นว่า อะไรคือพื้นฐานของการบูรณาการและความเป็นปึกแผ่นในสังคมมนุษย์ และคำตอบที่ Durkheim อธิบายไว้ นั้นเป็นมุมมองระดับมหภาคที่มองสังคมในฐานะองค์รวม ซึ่งต่อมา Durkheim ได้เปลี่ยนความสนใจจากการมองความเป็นปึกแผ่นทางสังคมในระดับมหภาค (Macro) มาสู่ระดับจุลภาค (Micro) ผ่าน ระเบียบพิธีกรรม และการปฏิสังสรรค์ของปัจเจกบุคคลผ่านการติดต่อแบบเผชิญหน้า (Face – to – Face Contact) (Turner 2007 : 279)

ความพยายามลดระดับการอธิบายความเป็นปึกแผ่นทางสังคมจากระดับมหภาคให้ลงมาสู่ระดับจุลภาค ทำให้เกิดการเปลี่ยนการใช้คำของ คำว่า “ความเป็นปึกแผ่นเชิงจักรกล” กับ “ความเป็นปึกแผ่นเชิงอินทรีย์” ดังนั้นสิ่งที่ Durkheim เรียกว่าความเป็นปึกแผ่นเชิงจักรกลที่มีจุดเน้นที่บรรทัดฐานที่เชื่อมแน่นกันอย่างแข็งแกร่งภายในสังคม ที่ทำหน้าที่ยึดเหนี่ยวบุคคลไว้ ต่อมานักสังคมวิทยาเรียกความเป็นปึกแผ่นเชิงจักรกลว่า “ความเป็นปึกแผ่นเชิงบรรทัดฐาน” (Normative Solidarity) เพราะปัจเจกบุคคลจะมีความคล้ายคลึงกันในด้านความเชื่อ ความเห็นและการกระทำ ที่สอดคล้องกัน และจากจุดเน้นของการทำหน้าที่ตอบสนองระหว่างกันในลักษณะการแบ่งแยกแรงงานที่ทำให้เกิดความเป็นปึกแผ่นเชิงอินทรีย์ของ Durkheim นักสังคมวิทยาจึงเปลี่ยนมาใช้คำว่า “ความเป็นปึกแผ่นเชิงการหน้าที่” (Functional Solidarity) แทน ความเป็นปึกแผ่นเชิงอินทรีย์ (Organic Solidarity) แม้ว่าความเป็นปึกแผ่นทางสังคมทั้งสองแบบจะมีความแตกต่างกัน แต่ทั้งสองต่างก็ส่งเสริมซึ่งกันและกัน (พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพงษ์ 2547 : 165)

2.2 การแยกมิติความเป็นปึกแผ่น

ความเป็นปึกแผ่นทางสังคม จึงเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นมาเพื่ออธิบายว่า ในสังคมหนึ่งที่มีการจำแนกแตกต่างของโครงสร้างทางสังคมบุคคลยึดมั่นผูกพันกับสมาชิกคนอื่น ๆ ในสังคมได้อย่างไร และ หลังการสร้างแนวคิดเกี่ยวกับ ความเป็นปึกแผ่นทางสังคม (Social Solidarity) ของ Durkheim งานชิ้นแรกที่น่าแนวความคิด ความเป็นปึกแผ่น ของ Durkheim มาใช้ คือ “Type of Integration and Their Measurement” ของ Landecker (1951: 208 - 209) โดยเปลี่ยนจากการใช้คำว่า “ความเป็นปึกแผ่น” (solidarity) มาเป็น “บูรณาการ” (integration) แทน งานชิ้นนี้เป็นงานชิ้นแรกๆ ที่แสดงให้เห็นว่า ความเป็นปึกแผ่นทางสังคม ของ Durkheim ได้ถูกปรับมาใช้ให้เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน

Landecker ไม่เพียงแยกมิติบูรณาการทางสังคมออกเป็น 4 มิติเพื่ออธิบายการอยู่ร่วมกันภายใต้การยอมรับบรรทัดฐานและค่านิยมภายในสังคมของปัจเจกบุคคล ที่แสดงให้เห็นความเป็นนามธรรมของการบูรณาการในแต่ละมิติเท่านั้น :Landecker ยังได้สร้างวิธีการวัด (measurement) การบูรณาการในแต่ละมิติให้เป็นรูปธรรม เพื่อประโยชน์ในการนำไปวัดปรากฏการณ์ทางสังคมด้วย

Landecker (1951: 333 – 340) แบ่งประเภทของบูรณาการทางสังคมเป็น 4 แบบ คือ

1) การบูรณาการทางวัฒนธรรม (Cultural integration)

นักมานุษยวิทยาชื่อ Ralsh Linton และ Ruth Benedict (1936 : 282) กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า แม้ภายในจะมีความหลากหลาย แต่ในความหลากหลายนั้นก็ยังมีความคงเส้นคงวาอยู่หรือการบูรณาการอยู่นั่นเอง ฉะนั้นการบูรณาการเชิงวัฒนธรรมสามารถวัดได้จากสัดส่วนของลักษณะทางวัฒนธรรมอย่าง วัฒนธรรมสากล (universals) , วัฒนธรรมจำเพาะเจาะจง(specialties) และ วัฒนธรรมทางเลือก (alternatives) ซึ่งอธิบายในเชิงทฤษฎีได้ว่า หากวัฒนธรรมสากลและวัฒนธรรมจำเพาะเจาะจงในสังคมหนึ่งมีความสอดคล้องต่อกัน จะทำให้เกิดการบูรณาการทางสังคมในทิศทางที่เป็นผลดีต่อสังคมนั้น ๆ แต่ถ้าสังคมมีวัฒนธรรมทางเลือกในระดับที่สูง แสดงว่า สังคมและบรรทัดฐานของสังคมเกิดความขัดแย้งขึ้นส่งผลให้สังคมเกิดความสับสนในเรื่องของการจะปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคมนั้น ๆ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนี้แสดงให้เห็นว่าสังคมนั้นเป็นสังคมที่ขาดบูรณาการทางสังคม

ดังนั้น บุรณาการเชิงวัฒนธรรมสามารถสร้างมาตรฐานได้จากสัดส่วนของวัฒนธรรมต่างที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมสากลและวัฒนธรรมจำเพาะเจาะจงของสังคม กล่าวคือ หากสัดส่วนของวัฒนธรรมทางเลือกมีระดับที่ต่ำมากเท่าไร ยิ่งแสดงให้เห็นว่าบุรณาการทางวัฒนธรรมอยู่ในระดับที่สูงมากเท่านั้น

การตีความเรื่องวัฒนธรรมต่างและวัฒนธรรมจำเพาะเจาะจงของ Ralsh Linton คือ ถ้าวัฒนธรรมตัวแทนมีมากในสังคม หมายความว่า ปัจเจกบุคคลในสังคมก็จะมีอิสระที่จะเลือกแบบแผนปฏิบัติตนอย่างมากมาย ความหลากหลายของทางเลือกนี้จะนำมาซึ่งความไม่แน่นอนของการเลือกปฏิบัติตน เพราะในสถานการณ์หนึ่ง ปัจเจกบุคคลจะมีตัวเลือกมากมายที่ตนจะเลือกสวมบทบาทในการแสดงการจึงทำให้สังคมไม่สามารถทำนายได้ว่า หากสถานการณ์ลักษณะเดิมเกิดขึ้นอีกสมาชิกในสังคมจะเลือกปฏิบัติอย่างไร

2) บุรณาการทางบรรทัดฐาน (Normative Integration)

มาตรฐานทางวัฒนธรรม (cultural standards) ไม่เพียงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวบุคคลเท่านั้น แต่ยังแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับมาตรฐานทางสังคม การบุรณาการในความสัมพันธ์ระหว่างมาตรฐานทางสังคมกับบุคคล เรียกว่า “บุรณาการทางบรรทัดฐาน” (Normative Integration) และบุรณาการทางบรรทัดฐานภายในสังคมจะมีมากเพียงใดขึ้นอยู่กับระดับความสอดคล้องระหว่างบรรทัดฐานทางสังคมกับบุคคล ยิ่งบุคคลในสังคมปฏิบัติตามบรรทัดฐานที่สังคมกำหนดไว้มากเท่าใด บุรณาการทางบรรทัดฐานจะยิ่งสูงมากเท่านั้น ซึ่ง R. C. Angell (1941) ชี้ให้เห็นความสำคัญของบรรณาการทางบรรทัดฐาน ว่าเป็น การเชื่อฟังและกระทำตามบรรทัดฐานที่สังคมกำหนดไว้ ซึ่งบรรทัดฐานทางสังคมนี้จะกลายมาเป็นพื้นฐานของศีลธรรมในสังคมนั้น ๆ ด้วย R. C. Angell จึงตั้งฐานสมมติว่า บุรณาการทางบรรทัดฐาน ก็คือ ทัศนคติ ความคิดเห็น หรือ การปรับตัวของปัจเจกบุคคลให้สอดคล้องกับค่านิยมร่วมในสังคม (Common Values)

สิ่งที่จะทำให้บุคคลปรับตัวให้ลงรอยกับมาตรฐานสังคมได้ก็คือ วัฒนธรรมวัฒนธรรมจึงถือเป็นมาตรฐานในการดำรงชีวิตของสมาชิก นั่นก็คือบรรทัดฐานทางสังคม ซึ่งบรรทัดฐานทางสังคมจะต้องมีความสอดคล้องกับพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมด้วย

หากสมาชิกในสังคมปฏิบัติตามหรือยอมทำตามบรรทัดฐานทางสังคมที่สังคมกำหนดไว้มากเท่าใด ถึงจะถือว่ามีบูรณาการทางบรรทัดฐานมากเท่านั้น

3) บูรณาการทางการหน้าที่ (Functional Integration)

บูรณาการทางการหน้าที่ คือ ระดับการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันที่อธิบายผ่านการแบ่งแยกแรงงาน (Division of Labor) เป็นการพึ่งพิงเชิงการหน้าที่นั่นเอง ถ้ามีการแลกเปลี่ยนการทำงานตามหน้าที่มากเท่าไร ปัจเจกบุคคลแต่ละคนย่อมต้องติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่นมากเท่านั้น แสดงให้เห็นว่า บูรณาการทางการหน้าที่จะยิ่งสูงเท่านั้น ในทางตรงกันข้ามหากสังคมมีการแบ่งงานแยกแรงงานกันทำอย่างสิ้นเชิง ปัจเจกบุคคลไม่สามารถติดต่อสัมพันธ์หรือพึ่งพิงซึ่งกันและกันได้ ย่อมหมายความว่า บูรณาการทางการหน้าที่เกิดความล้มเหลวในสังคมนั้น ๆ หรือ บูรณาการทางการหน้าที่เป็นไปในทิศทางลบ

สำหรับการอธิบายเรื่อง บูรณาการทางการหน้าที่คงไม่มีใครจะอธิบายได้ดีไปกว่า Durkheim เจ้าของคำว่า “ความเป็นปึกแผ่นเชิงอินทรีย์” (Organic Solidarity) อีกแล้ว เพราะความเป็นปึกแผ่นเชิงอินทรีย์นี้ มีความหมายเทียบเท่ากับ “บูรณาการทางการหน้าที่” Durkheim อธิบายไว้ว่า เราสามารถสร้างตัวชีวิตความเป็นปึกแผ่นเชิงอินทรีย์ได้จาก สัดส่วนของปัจเจกบุคคลที่ถูกลงโทษตามตัวบทกฎหมายที่สังคมนั้นกำหนดไว้ ไม่เพียงเท่านั้นยังรวมถึงการถูกลงโทษจากการละเมิดหรือไม่ปฏิบัติตามบรรทัดฐานหรือกฎหมายทางสังคมอีกด้วย

Durkheim ได้ประยุกต์การศึกษาเรื่อง ความเป็นปึกแผ่นเชิงอินทรีย์ หรือ บูรณาการทางการหน้าที่ในแง่การแบ่งแยกแรงงานกันทำมาศึกษาในระดับครอบครัว โดยอธิบายว่า หากครอบครัวใดสมาชิกภายในครอบครัวมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในเชิงการหน้าที่ ผลที่ได้จะทำให้เกิดผลด้านบวกในเรื่องของบูรณาการทางการหน้าที่ ในทางกลับกัน ถ้าครอบครัวใดสมาชิกภายในครอบครัวไม่มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ผลที่ได้จะเป็นผลด้านลบของบูรณาการทางการหน้าที่ ฉะนั้นหากต้องการวัดบูรณาการทางการหน้าที่สามารถวัดได้จากการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (Interdependence) กับ การพึ่งพาตนเองได้ (Self – Sufficiency)

สรุปได้ว่า การหน้าที่เกี่ยวข้องกันโดยตรงกับเรื่องการแบ่งแยกแรงงานที่มองถึงการแลกเปลี่ยนการกระทำและการบริการระหว่างกันของบุคคล บุรณาการด้านนี้ถือเป็นนัยยะสำคัญของการเข้าร่วมและระดับการพึ่งพิงซึ่งกันและกันของบุคคลกับหน่วยทางสังคม ซึ่งสิ่งนี้จะเป็นตัวทำให้บุคคลยากที่จะแยกตัวเองออกจากสังคมได้ ฉะนั้นพิจารณาว่าบุคคลมีบุรณาการทางการหน้าที่ที่มากน้อยขนาดไหนตรวจสอบได้จากระดับการพึ่งพาและไม่พึ่งพิงซึ่งกันและกันของบุคคล

4) บุรณาการทางการสื่อสาร (Communication Integration)

ขอบเขตความสัมพันธ์ของบุรณาการระหว่างมาตรฐานทางวัฒนธรรมและบุรณาการของมาตรฐานทางพฤติกรรมในด้านการติดต่อสื่อสารผ่านกลุ่มคนต่าง ๆ ถือเป็นภารกิจของระดับบุรณาการทางการสื่อสาร ถ้าปัจเจกบุคคลมีการติดต่อสื่อสารกับปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มทางสังคมมากเท่าไร ก็จะทำให้บุรณาการทางการสื่อสารยิ่งมากเท่านั้น ในทางกลับกัน ถ้าปัจเจกบุคคลมีการติดต่อกับปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มทางสังคมน้อยเท่าไร ก็เท่ากับว่าปัจเจกบุคคลนั้นจะต้องเผชิญกับความโดดเดี่ยวทางสังคมมากเท่านั้น ซึ่งจะถือว่าปัจเจกบุคคลนั้นเป็นผู้ที่มีบุรณาการทางการสื่อสารในระดับที่ต่ำ

Landecker ได้เสนอตัวอย่างเทคนิคที่สามารถนำมาใช้สร้างเป็นตัวชี้วัดบุรณาการทางการสื่อสารที่นำเสนอโดยนักวิชาการท่านอื่น ๆ เช่น Frank L. Sweetzer, Jr. (1942) ได้เสนอไว้รูปแบบของการติดต่อสื่อสาร ไปมาหาสู่กันระหว่างสมาชิกในสังคม และ ความถี่ของการติดต่อสื่อสารของปัจเจกบุคคลกับเพื่อนบ้าน นอกจากนี้ F. Stuart Chapin (1939 : 157) ยังได้เสนอประเด็น “การมีส่วนร่วมทางสังคม” (Social Participation) กับ การมีเพื่อนสนิท ว่าสามารถนำมาวิเคราะห์การบุรณาการทางการสื่อสารได้อีกด้วย การมีส่วนร่วมทางสังคมสามารถแบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ การมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการ กับ การมีส่วนร่วมอย่างไม่เป็นทางการ และยังมี T.M. Newcomb (1947) ที่ได้นำเสนอว่า การวัดบุรณาการทางการสื่อสารสามารถวัดได้จากความสัมพันธ์ในลักษณะความเป็นศัตรูคู่พิฆาต , ความเป็นปรปักษ์ หรือการไม่ถูกกันระหว่างปัจเจกบุคคล (antagonistic relationships) ซึ่งตัวชี้วัดความล้มเหลวของบุรณาการทางการสื่อสารนี้คือระดับความล้มเหลวของปัจเจกบุคคลในการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น ๆ ภายในสังคม

บูรณาการทางการสื่อสารจึงเป็น การบูรณาการระหว่างบุคคล เพราะเกิดจาก แลกเปลี่ยนความหมาย (Exchange of Meanings) ระหว่างกันของผู้ติดต่อสื่อสาร การติดต่อสื่อสารที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลนี้จะเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายการสื่อสาร ซึ่งส่งผลให้บุคคล ไม่เกิดความรู้สึกว่าตนอยู่อย่างโดดเดี่ยวทางสังคม ยิ่งบุคคลมีการติดต่อสื่อสารระหว่างกันมากเท่าไร ยิ่งทำให้บุคคลผูกพันอยู่กับสังคมมากเท่านั้น

ฉะนั้นการที่ปัจเจกบุคคลสามารถอยู่ร่วมในสังคมได้อย่างปกติสุข ด้วยการปฏิบัติตามตามค่านิยม บรรทัดฐานและวัฒนธรรมของสังคมนั้น ถือได้ว่าปัจเจกบุคคลนั้นเป็นผู้มีบูรณาการทางสังคม และในบูรณาการทางสังคมนี้อาจแบ่งได้เป็น 4 ประเภทตามที่อธิบายมา ซึ่งเราสามารถสรุปสั้น ๆ ได้ว่า (1) บูรณาการทางวัฒนธรรมเป็นความสอดคล้องกันระหว่างมาตรฐานของวัฒนธรรม , (2) บูรณาการทางบรรทัดฐานคือการยอมประพฤติตนตามมาตรฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่ม , (3) บูรณาการทางการหน้าที่เป็นการพึ่งพิงซึ่งกันและกันภายในกลุ่มผ่านการแลกเปลี่ยนการบริการ และ (4) บูรณาการทางการสื่อสารถือเป็นการแลกเปลี่ยนความหมายระหว่างกันของผู้สื่อสาร

ผลงานศึกษาของ Landecker ต่อมา ในปี 1941 Robert C. Angell (1941 อ้างถึงใน Landecker 1951) ได้พัฒนางานศึกษา บูรณาการทางสังคม ของ Landecker ด้วยการตัดมิตินบูรณาการทางวัฒนธรรม (Cultural Integration) ออก โดยให้เหตุผลว่า ไม่พบความแตกต่างกันระหว่างระบบทางสังคมและระบบทางวัฒนธรรม รวมถึงมิติดังกล่าวมีความเป็นมหภาค (Macro) ในขณะที่อีก 3 มิตินบูรณาการที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ภายในสังคมนั้น ๆ การทำหน้าที่ระหว่างกันทางสังคมเกิดขึ้นภายใต้บรรทัดฐานย่อยของกลุ่มที่รวมกันเข้าเป็นสถาบันทางสังคมมากกว่าที่จะเกิดขึ้นเพราะอิทธิพลของวัฒนธรรมหลักในสังคม การศึกษาความเป็นปึกแผ่นจึงควรลดความสำคัญของบูรณาการทางวัฒนธรรมและหันมาให้ความสนใจกับบูรณาการทางบรรทัดฐาน เพราะบูรณาการทางบรรทัดฐานจะมีอิทธิพลกับพฤติกรรมของบุคคลมากกว่าใน ด้านบูรณาการทางวัฒนธรรม เมื่อบรรทัดฐานทางสังคมเกิดจากการทำหน้าที่ระหว่างกันทางสังคม สิ่งที่เกิดขึ้นควบคู่กันมาคือ บูรณาการทางการหน้าที่ และสิ่งที่เชื่อมบูรณาการทั้งสองไว้ด้วยกัน คือ บูรณาการทางการสื่อสาร เพราะสมาชิกของสังคมจะรับรู้บรรทัดฐานต่าง ๆ ของสังคมผ่าน การติดต่อสื่อสารระหว่างกัน (สามชาย ศรีสันต์ 2541 : 17 – 19)

ดังนั้นมิติที่ถูกนำมาใช้ในการศึกษาความเป็นปึกแผ่นทางสังคม หรือ บูรณาการทางสังคม ในเวลาต่อมาจึงเหลือเพียง 3 มิติ คือ บูรณาการทางบรรทัดฐาน , บูรณาการทางการหน้าที่ และ บูรณาการทางการสื่อสาร ที่ถูกนำมาศึกษาในประเด็นความเป็นปึกแผ่นอย่างแพร่หลาย อีกทั้งยังมีการปรับปรุงและสร้างมิติต่าง ๆ ที่จะนำไปศึกษาอีกหลายรูปแบบด้วย ซึ่งส่วนใหญ่นำไปศึกษาประเด็นความสัมพันธ์ภายในครอบครัวระหว่างรุ่นวัย

ปี 1976 ได้กลับมาใช้คำว่า “ความเป็นปึกแผ่น” (Solidarity) แทน “บูรณาการ” (Integration) อีกครั้ง และ เปลี่ยนมิติการศึกษา โดย Bengtson , Olander และ Hadad (1976 อ้างถึงใน นพคุณ 2538 : 12 – 13 , 20) ศึกษา ความเป็นปึกแผ่นของครอบครัว ภายใต้ชื่อเรื่อง “The Generation Gap and Aging Family Members toward a Conceptual Model” ผ่านมิติดังต่อไปนี้ Consensus Solidarity หมายถึง สมาชิกในครอบครัวที่มีความคิดเห็นพ้องต่อกันเกี่ยวกับค่านิยม ความคิดเห็น ความเชื่อในเรื่องที่เกี่ยวกับสถาบันทางสังคม เช่น สถาบันการเมือง การศึกษา ครอบครัว เป็นต้น (ความเป็นปึกแผ่นในมิตินี้ ปรับเปลี่ยนมาจาก Cultural Integration) , Affection Solidarity หมายถึง ความเอื้ออาทร (affection) ที่สมาชิกในแต่ละวัยในครอบครัวมีให้กัน ความเอื้ออาทรนี้จะมีลักษณะเป็นความรู้สึกในทางที่ดี (positive sentiment) ความรู้สึกนี้เป็นองค์ประกอบของแรงยึดเหนี่ยวในครอบครัว ความเอื้ออาทรนี้ไม่สามารถที่จะมองเห็นได้ แต่ผู้คนสามารถรับรู้ได้ถึงความเอื้ออาทรได้ จากการที่สมาชิกในครอบครัวมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน มีการให้ความเคารพกัน มีความเข้าใจกัน เป็นต้น และ Associational solidarity หมายถึง การมีกิจกรรมร่วมกันระหว่างสมาชิกต่างวัยในครอบครัว

ผลการศึกษาพบความสัมพันธ์ระหว่าง Associational Solidarity กับ Affection Solidarity พบว่า เมื่อพฤติกรรมการช่วยเหลือที่ผู้สูงอายุต้องการจากบุตรหลานมากขึ้น การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ (Associational Solidarity) กับบุคคลในครอบครัวก็จะลดน้อยลงไป ซึ่งส่งผลกระทบต่อความรู้สึกผูกพันรักใคร่ (Affection Solidarity) กับบุคคลในครอบครัวหรือบุตรหลาน ซึ่งหมายความว่า ความเป็นปึกแผ่นในครอบครัวลดน้อยลง

Atkinson , Kivett และ Campbell (1986 : 409 - 416 อ้างถึงใน นพคุณ ดีสุคนธ์ 2538 : 23 และ สามชาย ศรีสันต์ 2541 : 19 - 20) ได้ทำการศึกษาเรื่อง Intergenerational Solidarity โดยแบ่งมิติความเป็นปึกแผ่นระหว่างรุ่นออกเป็น 3 มิติ คือ (1) Consensus Solidarity

หมายถึง ความคิดเห็น ค่านิยม และความเชื่อ ที่สอดคล้องกับระหว่างบิดามารดาและบุตร

(2) Affection Solidarity หมายถึง ความรู้สึกใกล้ชิดกันระหว่างบิดามารดา และ บุตร และ

(3) Associational Solidarity หมายถึง ความถี่ของการร่วมกิจกรรมระหว่างบิดา มารดา และ บุตร ผลการศึกษาพบว่า หน้าที่ของความรับผิดชอบในครอบครัวของบุตรมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการมีกิจกรรมร่วมกันของผู้สูงอายุกับบุตรหลาน และ ความใกล้ชิดของที่อยู่อาศัยระหว่างบิดามารดาและบุตรมีผลในทางบวกต่อการมีสัมพันธ์ภาพระหว่างกัน โดยพฤติกรรมทำให้ความช่วยเหลือมีผลกระทบต่อ Associational solidarity แต่ไม่พบความสัมพันธ์ระหว่างมิติต่าง ๆ ของ solidarity จากตัวแบบที่สร้างขึ้น ผู้ศึกษางานชิ้นนี้ได้เสนอแนะในตอนท้ายว่า การที่ไม่พบความสัมพันธ์ในมิติอื่น ๆ อาจเป็นเพราะมิติของความเป็นปึกแผ่น (Solidarity) ทั้ง 3 อาจไม่สามารถรวมเข้ากันได้ในลักษณะที่เป็นมิติเดียวกัน ดังนั้นจึงควรพัฒนาแนวคิดของการแยกมิติความเป็นปึกแผ่นต่อไป โดยยึด Associational Solidarity ไว้ นอกจากนั้นควรตรวจสอบให้พบตัวแปรที่สามารถจะนำมาอธิบายความเป็นปึกแผ่นในครอบครัวสำหรับมิติของความเป็นปึกแผ่นที่สร้างขึ้นใหม่

Roberts และ Bengtson (1990) ศึกษาเรื่อง “Is Intergenerational Solidarity a Unidimensional Construct? A Second Test of a Formal Model” งานชิ้นนี้ศึกษาความเป็นปึกแผ่นในครอบครัวระหว่างบิดามารดาที่สูงอายุกับบุตร ผ่านศึกษาผู้สูงอายุจำนวน 363 คน และ บุตรวัยกลางคน จำนวน 246 คน โดยแบ่งมิติความเป็นปึกแผ่นออกเป็น 3 มิติ คือ (1) Affection Solidarity หมายถึง ระดับความรู้สึกใกล้ชิดและความเอื้ออาทรระหว่างบิดามารดาและบุตร (2) Associational Solidarity หมายถึง ความถี่และชนิดของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและบุตร และ (3) Consensus Solidarity หมายถึง ความสอดคล้องทางความคิดเห็นในด้านการเมือง และศาสนา ของบิดามารดาและบุตร โดยมีตัวแปรอิสระ คือ (1) ประสบการณ์ของการได้รับการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ที่แตกต่างกันระหว่างบิดามารดาและบุตร (2) ความจำเป็นที่ผู้สูงอายุต้องพึ่งพาบุตร (3) ความยึดมั่นในความกตัญญูของบุตรที่มีต่อผู้สูงอายุ (4) ความใกล้ชิดกันของที่อยู่อาศัย (Residential Proximity) ระหว่างบุตรกับผู้สูงอายุ และ (5) พฤติกรรมทำให้ความช่วยเหลือของบุตรที่มีต่อบิดามารดา

ผลการศึกษาพบ (1) ความจำเป็นที่ผู้สูงอายุต้องพึ่งพาบุตรมีผลในทางลบต่อความเป็นปึกแผ่นของแบบแผนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน (Associational Solidarity) (2) ความ

ใกล้กันของที่อยู่อาศัย (Residential Propinquity) ระหว่างบุตรกับผู้สูงอายุ มีผลในทางบวกต่อความเป็นปึกแผ่นของแบบแผนการปฏิสังสรรค์ระหว่างกัน (Associational Solidarity) และ (3) พฤติกรรมการให้ความช่วยเหลือของบุตรที่มีต่อบิดามารดามีผลในทางบวกต่อ ระดับความรู้สึกใกล้ชิดและความเอื้ออาทร (Affection Solidarity) ที่ต่างฝ่ายต่างมีให้ซึ่งกันและกัน และ ความถี่กับชนิดของการปฏิสังสรรค์ (Associational Solidarity) ระหว่างบิดามารดาและบุตร งานศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จึงพบเพียงความสัมพันธ์ระหว่าง ความเป็นปึกแผ่นของแบบแผนการปฏิสังสรรค์ระหว่างกัน (Associational Solidarity) กับ ระดับความรู้สึกใกล้ชิดและความเอื้ออาทร (Affection Solidarity) และเช่นเดียวกับงานศึกษาของ Bengtson , Olander และ Hadad (1976) คือ ไม่พบว่า Consensus solidarity มีความสัมพันธ์กับอีกสองมิติ

ปี 1991 Vern L. Bengtson และ Robert E. L. Roberts (1991 : 856 – 858) ศึกษาความเป็นปึกแผ่นระหว่างรุ่นวัย (Intergenerational Solidarity) อีกครั้งในงานที่ชื่อว่า “Intergenerational Solidarity in Aging Families : An Example of Formal Theory Construction” เพื่อสร้างมิติต่าง ๆ ของ ความเป็นปึกแผ่นระหว่างรุ่นวัย ให้มีลักษณะมิติที่หลากหลาย (Unidimension) กว่างานชิ้นก่อน ๆ ผ่านแนวคิดทางสังคมวิทยาคลาสสิก (Classical Social Theory) อย่าง แนวคิดเกี่ยวกับการจัดระเบียบทางสังคม , แนวคิดพลวัตกลุ่ม (Group Dynamics) จากทฤษฎีจิตวิทยาสังคม ของ Homans และ แนวคิดเกี่ยวกับสังคมวิทยาครอบครัว (Family Sociology) สร้างเป็นมิติของความเป็นปึกแผ่นทางสังคมเพื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ – ลูก มิติเหล่านี้แบ่งได้ 6 มิติประกอบด้วย Normative Solidarity , Functional Solidarity , Affection Solidarity , Associational Solidarity, Consensual Solidarity และ Structural Solidarity

แนวคิดการจัดระเบียบทางสังคมที่นำมาอธิบายความเป็นปึกแผ่นอยู่บนฐานความคิด 2 ฐานดังนี้ 1. ให้ความสำคัญกับบรรทัดฐานของกลุ่มและพฤติกรรมที่พึงพิงเชิง การหน้าที่ของบุคคล ซึ่งก็คือ ความเป็นปึกแผ่นของ Durkheim ที่แบ่งออกเป็น ความเป็นปึกแผ่นเชิงจักรกล และ ความเป็นปึกแผ่นเชิงอินทรีย์ และ 2. ให้ความสำคัญกับกฎการแลกเปลี่ยน (Rules of Exchange) ของ Tonnies ในประเด็น Gesellschaft จากความคิดการจัดระเบียบทางสังคมทำให้ได้ความเป็นปึกแผ่น 2 มิติ คือ 1. ความเป็นปึกแผ่นเชิงบรรทัดฐาน (Normative Solidarity) หมายถึง การยึดมั่นในการปฏิบัติต่อผู้สูงอายุตามบรรทัดฐานที่สังคมที่

กำหนดให้สมาชิกในครอบครัวปฏิบัติต่อผู้สูงอายุ เช่น เรื่องบุญคุณพ่อแม่เป็นสิ่งที่ต้องทดแทนที่สังคมกำหนดว่าสมาชิกภายในครอบครัวพึงปฏิบัติ และ 2. ความเป็นปึกแผ่นเชิงการหน้าที่ (Functional Solidarity หรือ Resource Sharing) หมายถึง ระดับของการให้ความช่วยเหลือและการแลกเปลี่ยนทรัพยากรซึ่งกันและกัน ความเป็นปึกแผ่นเชิงการหน้าที่จึงเสมือนหนึ่งแบบแผนของเครื่องมือในการสนับสนุนระหว่างบุคคลที่แสดงออกในลักษณะรูปธรรมหรือการกระทำที่สังเกตเห็นได้อย่างชัดเจน

แนวคิดพลวัตกลุ่ม (group dynamics) ของ George C. Homans (1950) และ Heider (1958) มองว่าความเป็นปึกแผ่นจะมีลักษณะมากหรือน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 ตัว คือ อารมณ์, ความรู้สึก (Sentiment หรือ Affection), การปฏิสัมพันธ์ (Interaction หรือ Associational) และ กิจกรรม (Activity) ความเกี่ยวข้องของปัจจัยทั้ง 3 ตัว อธิบายได้ดังนี้ สังคมที่มีสมาชิกภายในสังคมต่างก็มีความรู้สึกชอบพอและเอื้ออาทรต่อกันจะส่งผลในทางบวกต่อการมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยที่การปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนั้นจะแสดงออกมาในรูปแบบของกิจกรรมจนเกิดเป็นสิ่งที่พึงปฏิบัติ หรือ กลายเป็นบรรทัดฐานขึ้นมา ปัจจัยทั้ง 3 ตัวต่างก็เป็นแรงเสริมซึ่งกันและกัน จนกระทั่งแสดงออกเป็นนามธรรมในลักษณะที่เป็นการแสดงให้เห็นว่า สังคมนั้นมีความเป็นปึกแผ่นทางสังคม โดยแรงยึดเหนี่ยวของสังคมจะดำรงอยู่ได้จะต้องพึ่งแรงเสริมซึ่งกันและกันของปัจจัยทั้ง 3 ตัว

ฉะนั้นสิ่งที่สนับสนุนความเป็นปึกแผ่นของสมาชิกในกลุ่มตามแนวคิดคือ อารมณ์ ความรู้สึก (Affectual or Sentiment Solidarity) หมายถึง ความหลากหลายในประเภท และ ระดับ ความรู้สึกในทางบวกของสมาชิกที่มีให้และได้รับซึ่งกันและกัน อาจกล่าวได้ว่าความเป็นปึกแผ่น มิตินี้เน้นความสำคัญที่ความผูกพันรักใคร่ทางอารมณ์, การปฏิสัมพันธ์ (Associational or Interaction Solidarity) หมายถึง ความถี่และแบบแผนของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันในชนิดของกิจกรรม รวมทั้งชนิดของกิจกรรมที่ทำร่วมกัน ความเป็นปึกแผ่นในแง่นี้จะมองเรื่องของการสื่อสารระหว่างบุคคล (contact), ความเห็นพ้องต้องกัน (Consensual Solidarity) หมายถึง ชนิดและความเข้มข้น (Degree) ของความคิดเห็นในค่านิยม ทศนคติ ความเชื่อที่เป็นไปในทางบวกระหว่างสมาชิก ในมิตินี้ให้ความสำคัญกับความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างบุคคล

จากฐานความคิดทางทฤษฎีอย่าง แนวคิดการจัดระเบียบทางสังคม และ แนวคิดพลวัตกลุ่ม ทำให้ได้มิติความเป็นปึกแผ่นทั้ง 5 มิติที่กล่าวมาสะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติการรับรู้

ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และพฤติกรรมของความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ – ลูกที่ฝ่ายหนึ่งพึงกระทำต่ออีกฝ่ายหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีอีกหนึ่งมิติที่แสดงให้เห็นถึง โอกาสทางกายภาพที่ทำให้สมาชิกในครอบครัวมีโอกาสปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน อย่าง Structural Solidarity หรือ The Opportunity Structure หมายถึง โอกาสทางโครงสร้าง หรือ ทางกายภาพของการที่สมาชิกจะมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน เช่น ปัจจัยความเป็นเครือญาติ , ความใกล้ชิดไกลของที่อยู่อาศัย , การเดินทางไปมาหาสู่ซึ่งกันและกัน , ความเจ็บป่วยทางกายหรือใจ และ ความสูญเสียชีวิต ความเป็นปึกแผ่นเชิงโครงสร้าง จึงหมายถึง โอกาสในการติดต่อ และ แลกเปลี่ยนที่บุคคลสามารถเข้าถึง เข้าใกล้สมาชิกในครอบครัวได้ รวมถึง ความใกล้ชิดเชิงทางภูมิศาสตร์

เมื่อนำมิติความเป็นปึกแผ่นทั้ง 6 มาทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างกัน ผลการศึกษาของ Bengtson และ Roberts พบว่าความเป็นปึกแผ่นเชิง Affection , Associational , Structural , Functional และ Normative มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในระดับที่สูง ในขณะที่มีเพียงมิติเดียวเท่านั้นที่ไม่มีความสัมพันธ์กับมิติใด ๆ เลย คือ Consensus Solidarity งานศึกษาความเป็นปึกแผ่น หรือ การบูรณาการ ของ Bengtson ที่ผ่านมา 2 ชิ้น ต่างไม่พบความสัมพันธ์ Consensus Solidarity เช่นกัน Bengtson และ Roberts จึงให้เหตุผลว่า อาจเพราะ Consensus Solidarity ที่ศึกษาในเรื่องทัศนคติความคิดเห็นเป็นมิติที่ค่อนข้างมีความเป็นนามธรรมสูงจึงทำให้ยากต่อการทดสอบ (Bengtson and Roberts 1991 : 856 – 870)

การศึกษา ความเป็นปึกแผ่นหรือบูรณาการนอกจากจะให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ภายในครอบครัวแล้ว ยังมีงานศึกษาที่ให้ความสำคัญกับบุคคลภายนอกครอบครัวด้วย เช่น งานของ Booth , Edwards และ Johnson (1991 : 207 – 224) ศึกษาเรื่อง บูรณาการทางสังคมและการหย่าร้าง (social Integration and Divorce) งานศึกษาชิ้นนี้ศึกษาคู่สมรสในปี 1980 , 1983 และ 1988 จำนวน 2,033 คนที่อายุไม่ต่ำกว่า 55 ปี โดยใช้มิติบูรณาการทางสังคม 3 มิติ คือ บูรณาการทางการสื่อสาร (Communicative Integration), บูรณาการทางการหน้าที่ (Functional Integration) และ บูรณาการทางบรรทัดฐาน (Normative Integration)

มิติด้าน บูรณาการทางการสื่อสาร อธิบายถึง การสร้างและการรักษาเครือข่ายทางสังคมของบุคคลทั้งด้านที่บุคคลได้รับทางอารมณ์และสังคมจากบุคคลที่มีการปฏิสัมพันธ์โดยตรง (Face to Face) , บูรณาการทางการหน้าที่มองประเด็นการบูรณาการทางสังคมว่าการมีเพื่อนร่วมกัน

และ การอยู่องค์รวมมาคมเดียวกันของกลุ่มสมรสจะทำให้กลุ่มสมรสนี้ยังคงผูกพันกัน เพราะยากที่จะทำ ให้กลุ่มสมรสจะแตกแยกกัน ส่วนด้านสุดท้าย บุรณาการทางบรรทัดฐานดูอิทธิพลระหว่างกลุ่มสมรสกับ กลุ่มอ้างอิงอย่างเพื่อนและลูกหลาน

ผลการศึกษานี้พบความสัมพันธ์ระหว่าง บุรณาการทางการติดต่อสื่อสารกับ บุรณาการทางบรรทัดฐาน คือ เพื่อนหรือคนใกล้ชิดที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับการหย่าร้างถือเป็น กลุ่มอ้างอิงที่มีอิทธิพลทำให้กลุ่มตัวอย่างตัดสินใจที่จะหย่าร้างได้ง่ายขึ้น ขณะที่การที่กลุ่มสมรสได้ ทำกิจกรรมร่วมหรือมีกลุ่มทางสังคมร่วมกันจะยิ่งทำให้เกิดแรงยึดเหนี่ยวของกลุ่มสมรส เนื่องจากกลุ่ม สมรสจะไม่รู้สึกว่ตนถูกทอดทิ้งให้โดดเดี่ยว การทำกิจกรรมร่วมกันยังทำให้กลุ่มสมรสต่างก็รู้ความ ต้องการหรือความสนใจของอีกฝ่าย อีกทั้งการมีเพื่อนและองค์กรที่กลุ่มสมรสเป็นสมาชิกอยู่ถือเป็น ผลดีต่อตัวบุคคล หากกลุ่มสมรสเกิดไม่มีความสุขในชีวิตการสมรส เพื่อนและองค์กรที่กลุ่มสมรสเป็น สมาชิกอยู่จะเป็นตัวกันชน (Buffers) ให้กับกลุ่มสมรส ทำให้กลุ่มสมรสไม่รู้สึกว่ตนกลายเป็นคนที่โดด เดี่ยวในสังคม

ต่อมาในปี 1994 Gary R. Lee , Jalie K. Netzer และ Raymond T. Coward (1994) นำประเด็นความเป็นปึกแผ่นระหว่างรุ่นวัย (Intergenerational Solidarity) มาศึกษาอีก ครั้ง ในชื่องาน Filial Responsibility Expectations and Patterns of Intergenerational Assistance โดยในครั้งนี้ทำการศึกษาความเป็นปึกแผ่นทางสังคม 2 มิติ คือ Normative Solidarity และ Functional Solidarity โดยที่ Normative Solidarity คือ ความคาดหวังที่จะได้รับความช่วยเหลือทางการเงิน สิ่งของ เครื่องใช้ การดูแลเอาใจใส่ และ Functional Solidarity คือ การให้ความช่วยเหลือจริง ผลการศึกษาพบว่า Normative Solidarity กับ Function Solidarity มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ถ้าบิดามารดาคาดหวังจะได้รับความช่วยเหลือจากบุตรธิดา บิดา มารดาต้องให้ความช่วยเหลือแก่บุตรธิดาด้วยเช่นกัน

การศึกษาความสัมพันธ์ของสมาชิกระหว่างรุ่นวัยในครอบครัว (Intergeneration solidarity) ในประเทศไทย มีผู้ศึกษาพบงานศึกษา 2 ชิ้น ดังนี้ ความเป็นปึกแผ่นทางสังคมของผู้สูงอายุ ของ นพคุณ ดีสุคนธ์ (2538) ศึกษา ความเป็นปึกแผ่นในครอบครัวระหว่างผู้สูงอายุกับ บุตรหลาน ผ่านมิติ การมีกิจกรรมร่วมกัน (Associational Solidarity) ความเชื่ออาทรซึ่งกันและกัน (Affection Solidarity) และ ค่านิยมที่คล้ายคลึงกันของผู้สูงอายุกับบุตรหลาน (Consensus

Solidarity) โดยมีผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ เป็นกลุ่มตัวอย่าง ผลการศึกษาพบว่า ภาพรวมของความเป็นปึกแผ่นในครอบครัวของผู้สูงอายุกับบุตรหลานอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นมิติพบว่า ผู้สูงอายุและบุตรหลานมีค่านิยมที่คล้ายคลึงกันค่อนข้างสูง ส่วนความเอื้ออาทรที่ผู้สูงอายุและบุตรหลานมีให้ต่อกันอยู่ในระดับปานกลาง ในขณะที่การทำกิจกรรมร่วมกันของผู้สูงอายุและบุตรหลานอยู่ในระดับที่ค่อนข้างต่ำ นพคุณอธิบายผลที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ว่า ลักษณะครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงจากระบบครอบครัวขยายมาเป็นครอบครัวเดี่ยว และการที่สมาชิกในครอบครัวมีกิจกรรมนอกบ้านมากกว่าเดิม ส่งผลให้ผู้สูงอายุกับบุตรหลานมีการปฏิสังสรรค์กันน้อย และทำให้ความใกล้ชิดระหว่างผู้สูงอายุและบุตรหลานเป็นไปในลักษณะที่ห่างเหินต่อกัน ขณะที่ค่านิยม และ ความรู้สึกเอื้ออาทรซึ่งเป็นเรื่องของรูปธรรมยังคงมีอยู่

งานศึกษาความเป็นปึกแผ่นขั้นที่ 2 คือ ความเป็นปึกแผ่นในความสัมพันธ์ระหว่างบุตรผู้เป็นแรงงานย้ายถิ่นกับบิดามารดา : การศึกษาตามแนวทฤษฎีการแลกเปลี่ยน ของ สามชาย ศรีสันต์ (2541) งานศึกษาของสามชายศึกษาความเป็นปึกแผ่นในความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและบุตรที่เข้ามาทำงานในเขตเมืองอุตสาหกรรม ศึกษากลุ่มตัวอย่างของสามชายต่างกับกลุ่มตัวอย่างของนพคุณตรงที่ สามชายศึกษากลุ่มคนหนุ่มสาวที่เคลื่อนย้ายแรงงานเข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมเป็นระยะเวลา 1 ปีขึ้นไป โดยศึกษา ความเป็นปึกแผ่นทางสังคมใน 3 มิติ คือ มิติความยึดมั่นในบรรทัดฐานที่บุตรพึงประพฤติปฏิบัติต่อบิดามารดา (Normative Solidarity) , มิติของการทำหน้าที่ของบุตรต่อบิดามารดา (Functional Solidarity) และ มิติการติดต่อสื่อสาร ทั้งทางตรงและทางอ้อม (Communication Solidarity) ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มคนหนุ่มสาวส่วนใหญ่มีระดับความเป็นปึกแผ่นระหว่างตนกับบิดามารดาอยู่ในระดับที่สูง เนื่องจากคนหนุ่มสาวยังคงมีความยึดมั่นอยู่ในบรรทัดฐานที่พึงประพฤติปฏิบัติต่อบิดามารดาอย่างเหนียวแน่น การปฏิบัติตนตามหน้าที่ของบุตรที่ดีต่อบิดามารดาอยู่ในระดับปานกลางที่ค่อนข้างไปทางสูง เช่นเดียวกับ การติดต่อสื่อสารกลับไปยังบิดามารดาที่อยู่ต่างจังหวัดทั้งทางตรงและทางอ้อมของคนหนุ่มสาวอยู่ในระดับสูงด้วยกัน งานศึกษาของสามชายจึงได้ข้อสรุปว่า แม้อบิดามารดาและบุตรจะไม่ได้อยู่ร่วมกัน แต่ความสัมพันธ์ของครอบครัวยังคงมีระดับความเป็นปึกแผ่นอยู่ในระดับที่สูง

สำหรับงานศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ต้องการศึกษาค้นคว้าว่า ผู้เกษียณอายุราชการมีแรงยึดเหนี่ยวหรือความเป็นปึกแผ่นทางสังคมมิติใดบ้างที่ใช้ในการรักษาและสร้างความสัมพันธ์กับสมาชิกภายในและนอกครอบครัว เพราะธรรมชาติของการปฏิสังสรรค์ในชีวิตประจำวันไม่ว่าจะเป็นของผู้สูงอายุหรือกลุ่มคนวัยอื่นจะมีทั้งการติดต่อสื่อสารกับบุคคลภายในครอบครัว (Kin) กับ บุคคลภายนอกครอบครัว (Non-kin) เหมือนกับที่ Atchley (1980 : 363) และ Waite (1995) กล่าวไว้ว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมถือเป็นทรัพยากรขั้นพื้นฐานในชีวิตของผู้สูงอายุ เพื่อนและเพื่อนบ้านเป็นแหล่งของความสัมพันธ์แบบปฐมนิยามในช่วงสุดท้ายของชีวิตผู้สูงอายุ เพราะจะให้ความช่วยเหลือและทำให้ผู้สูงอายุได้มีการติดต่อกับโลกภายนอก ฉะนั้นความสัมพันธ์ทั้งเพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกันและคนที่ต่างวัยกันถือเป็นสิ่งสำคัญเช่นกันกับครอบครัว ดังนั้นการศึกษาค้นคว้าเพื่อให้เห็นถึงความสำคัญและความแตกต่างของความเป็นปึกแผ่นทางสังคมของผู้สูงอายุว่ากว้างกว่าความเป็นครอบครัวที่เคยศึกษาผ่านมา ผู้ศึกษาจึงนำความสัมพันธ์ฉันท์เพื่อน (Friendship) เข้าร่วมศึกษากับความสัมพันธ์ในครอบครัว (Kinship) เพราะปัจจุบันผู้เกษียณอายุราชการไม่ต้องการเพียงการได้อยู่กับบุตรหลานในครอบครัว หรือมีกิจกรรมร่วมกับบุตรหลาน ได้รับการดูแลเอาใจใส่จากครอบครัว แต่ยังคงต้องการมีเพื่อนที่จะร่วมรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ให้ความช่วยเหลือ และมีความรู้สึกดี ๆ ต่อกัน

งานศึกษาความเป็นปึกแผ่นทางสังคมที่ผ่านมามีการสร้างมิติในการศึกษาหลายมิติดังที่ได้นำเสนอไว้แล้ว แต่หากพิจารณาให้ดีจะพบว่ามิติต่าง ๆ ที่แตกประเด็นออก บางมิติมีคำอธิบายที่คลุมเครือหรือทับซ้อนกับบางมิติ เช่น มิติ Associational Solidarity ที่ทับซ้อนกับมิติ Communication Solidarity เพราะมิติ Associational Solidarity วัดความเป็นปึกแผ่นทางสังคมผ่านความถี่และชนิดของการปฏิสังสรรค์ระหว่างกัน และ มิติ Communication Solidarity วัดความเป็นปึกแผ่นทางสังคมผ่านความถี่และลักษณะของการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล ซึ่งความเป็นปึกแผ่นทางสังคมทั้งสองมิติต่างให้ความสำคัญกับเรื่องการปฏิสังสรรค์ทางสังคมทั้ง 2 มิติจึงสามารถนำมารวมกันได้ และบางมิติศึกษาแล้วไม่พบความสัมพันธ์ เช่น Cultural solidarity ที่ถือเป็นมิติที่มีความเป็นนามธรรมค่อนข้างสูง ทำให้งานศึกษาความเป็นปึกแผ่นทางสังคมที่นำมิติด้านวัฒนธรรมมาร่วมในการศึกษาต่างไม่พบความสัมพันธ์ของความเป็นปึกแผ่นทางสังคมเชิงวัฒนธรรมกับความเป็นปึกแผ่นทางสังคมในมิติอื่นจึงสามารถตัดมิตินี้ออกจากงานศึกษาได้เหลือเพียงมิติที่จะนำมาศึกษาได้ ดังนี้

ความเป็นปึกแผ่นทางสังคมเชิงบรรทัดฐาน (Normative Solidarity) ,ความเป็นปึกแผ่นทางสังคมเชิงการหน้าที่ (Functional Solidarity) ยังคงยึดหลักความเป็นปึกแผ่นทางสังคมทางความคิดของ Durkheim แบบดั้งเดิม นอกจากนี้ทั้ง 2 ตัว เป็นมิติความเป็นปึกแผ่นทางสังคมที่อธิบายถึงแรงยึดเหนี่ยวของบุคคลกับสังคมได้อย่างชัดเจน , ความเป็นปึกแผ่นทางสังคมเชิงการปฏิสังสรรค์ (Associational solidarity) เป็นมิติที่แตกออกมาจากของ Landecker เนื่องจากเราไม่สามารถปฏิเสธได้ว่า การที่คนจะผูกพันกับผู้อื่นได้นั้น มีการปฏิสังสรรค์ เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ขาดไม่ได้ และ มิติสุดท้าย ความเป็นปึกแผ่นทางสังคมเชิงความรู้สึกผูกพันทางอารมณ์ (Affective solidarity) นำมาจากมิติการศึกษาความเป็นปึกแผ่นทางสังคมของ Bengtson and Robert ซึ่งความเป็นปึกแผ่นทางสังคมในมิตินี้เป็นสิ่งที่มองไม่เห็น แต่บุคคลสามารถรับรู้ได้และเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกมิติหนึ่งที่จะทำให้บุคคลเกิดแรงยึดเหนี่ยวอยู่กับสังคม

ไม่เพียงพิจารณาเลือกมิติจากผลการตรวจสอบของงานศึกษาก่อนหน้านี้ว่ามิติใดบ้างที่ศึกษาแล้วแสดงให้เห็นระดับของความเป็นปึกแผ่นทางสังคมอย่างชัดเจน แต่ผู้ศึกษายังนำบริบททางสังคมไทยมาร่วมพิจารณาเลือกมิติด้วย

สังคมไทยให้ความสำคัญเกี่ยวกับความกตัญญูตเวทีของบุตรที่มีต่อบิดามารดาอย่าง การตอบแทนพระคุณผู้ให้กำเนิดโดยการอุปถัมภ์และการเกื้อหนุนในยามสูงอายุ ทั้งนี้สังคมคาดหวังให้บุตร หรือ ครอบครัวเป็นผู้ช่วยเหลือบิดามารดา โดยบุตรชายจะถูกคาดหวังให้แสดงความกตัญญูรู้คุณบิดามารดาด้วยการบวชเรียน และ ทำงานหาเงินมาจุนเจือครอบครัว ขณะที่บุตรสาวจะเป็นผู้อยู่กับบ้าน ช่วยเหลืองานในบ้าน และ คอยช่วยเหลือดูแลบิดามารดาในยามแก่ชรา (Podhisita 1985 : 38 - 39) สำหรับสังคมเมืองอย่างกรุงเทพมหานคร ที่ครอบครัวส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว ที่คนส่วนใหญ่มองว่า ความผูกพันระหว่างสมาชิกในครอบครัวน้อยลง การดิ้นรนประกอบอาชีพเพื่อความอยู่รอดทำให้สมาชิกในครอบครัวมีเวลาและโอกาสพบปะพูดคุย สังสรรค์กันลดลงเรื่อย ๆ สมาชิกในครอบครัวจึงเสมือนต่างคนต่างอยู่ ไม่ค่อยพึ่งพาอาศัยกัน หากสิ่งทีกล่าวมานี้มีเป็นความจริง ย่อมส่งผลกระทบต่อผู้เกษียณอายุเป็นอย่างมากยิ่ง เพราะผู้เกษียณอายุเป็นผู้ที่ถอนตัวออกจากบทบาทหลักในสังคมแล้ว จึงมีชีวิตส่วนใหญ่อยู่นในบ้าน

งานศึกษาของ ฟิริลท์ คำนวณศิลป์ และคณะ (2533) พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความสุขกับการที่ได้อยู่ภายในครอบครัวที่แวดล้อมไปด้วยบุตรหลาน และ เชื่อว่าตนเองเป็นคนมีประโยชน์กับครอบครัวและสังคม ไม่เพียงเท่านั้นยังมีงานศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุอีกจำนวนหนึ่งที่ศึกษาพบว่า ความผูกพันระหว่างผู้สูงอายุ และ ครอบครัว ประกอบด้วย ความเคารพนับถือ ความผูกพัน ความช่วยเหลือ การติดต่อสื่อสาร (สริตา มังคโลปกรณ์ 2544) เพื่อให้ทราบว่า ผู้เกษียณอายุราชการมี ระดับความเข้มข้นของแรงยึดเหนี่ยวในแต่ละมิติที่ผูกพันผู้เกษียณอายุราชการกับครอบครัวเพียงใด การศึกษาครั้งนี้จึงเลือกมิติความเป็นปึกแผ่นทางสังคมภายในครอบครัวมาศึกษา 4 มิติ ดังนี้

ผู้ศึกษาจึงได้มิติที่จะนำมาศึกษาความเป็นปึกแผ่นทางสังคมภายในครอบครัว ดังนี้ ความเป็นปึกแผ่นทางสังคมเชิงบรรทัดฐาน (Normative Solidarity) , ความเป็นปึกแผ่นทางสังคมเชิงการหน้าที่ (Functional Solidarity) , ความเป็นปึกแผ่นทางสังคมเชิงการปฏิสังสรรค์ (Associational solidarity) มิติสุดท้าย ความเป็นปึกแผ่นทางสังคมเชิงความรู้สึกผูกพันทางอารมณ์ (Affective solidarity) นักศึกษา คิดว่าทั้ง 4 มิติที่เลือกสามารถอธิบายได้ครอบคลุมว่า สิ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุยังผูกพันอยู่กับสังคม เพราะทั้ง 4 มิติแสดงให้เห็นในส่วนที่เป็นนามธรรม อย่าง ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม บรรทัดฐาน ความรู้สึก และส่วนที่เป็นรูปธรรม อย่าง การติดต่อสื่อสาร การมีกิจกรรมที่ผู้สูงอายุ ทั้งหมดล้วนมีความสำคัญต่อผู้สูงอายุทั้งสิ้น

สำหรับงานศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาจึงให้ความหมายความเป็นปึกแผ่นทางสังคมภายในครอบครัว ในแต่ละมิติ ดังนี้

(1) ความเป็นปึกแผ่นทางสังคมเชิงบรรทัดฐาน (Normative solidarity) คือ ความเห็นพ้องต้องกันในค่านิยมร่วมจากครอบครัวของผู้สูงอายุกับสมาชิกในครอบครัว

(2) ความเป็นปึกแผ่นทางสังคมเชิงการหน้าที่ (Functional solidarity) คือ ลักษณะการให้ความช่วยเหลือ , การแลกเปลี่ยนการกระทำ และ การบริการระหว่างกันของผู้สูงอายุ กับสมาชิกในครอบครัว

(3) ความเป็นปึกแผ่นทางสังคมเชิงการปฏิสังสรรค์ (Associational solidarity) คือ การติดต่อสื่อสารที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนความหมาย (Exchange of meanings) ที่เกิดขึ้นระหว่างผู้สูงอายุ กับ สมาชิกในครอบครัว

(4) ความเป็นปึกแผ่นทางสังคมเชิงความผูกพันทางอารมณ์ (Affective solidarity) คือ การรับรู้ด้านอารมณ์ และ ความรู้สึก ในทางที่ดีที่ผู้สูงอายุ กับ สมาชิกในครอบครัว มีให้และได้รับซึ่งกันและกัน

ผู้สูงอายุไม่เพียงแต่มีชีวิตอยู่ภายในครอบครัวเพียงเท่านั้น แต่ผู้สูงอายุยังต้องติดต่อกับผู้คนนอกครอบครัวอีกด้วย โดยเฉพาะผู้ร่วมวัย (Peer Group Relationship) เพราะคนที่อยู่ในวัยเดียวกันย่อมต้องมีประสบการณ์ที่คล้ายคลึง ผู้ร่วมวัยจะเข้าใจปัญหาที่เกิดกับผู้สูงอายุ เห็นอกเห็นใจกันมากกว่า ร่วมทุกข์สุขรับฟังปัญหาของกันและกันได้ยาวนานกว่า มีความสนใจใกล้เคียงกันมากกว่า และมีงานศึกษาหลายชิ้นที่แสดงว่า ปัจจัยหนึ่งซึ่งให้ความสุขความพอใจในชีวิตยามสูงวัย คือ ความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมวัย ซึ่งเพื่อนร่วมวัยของผู้สูงอายุมีความสำคัญต่ออารมณ์ จิตใจ ขวัญและกำลังใจของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะกับผู้สูงอายุที่อยู่ในครอบครัวขนาดเล็ก ผู้สูงอายุที่เป็นโสด ผู้สูงอายุในสังคมเมือง และ ผู้สูงอายุที่ต้องห่างไกลบุตรหลาน (Mgcormick 1982 , Keawkungwal 1984 , Paterson 1996 อ้างถึงใน ศรีเรือน แก้วกังวาน 2534 และ 2545 : 581) เพื่อให้รู้ถึงว่า ผู้เกษียณอายุราชการมี ระดับความเข้มแข็งเหนียวในแต่ละมิติที่ผูกพัน ผู้เกษียณอายุราชการกับบุคคลภายนอกครอบครัวเพียงใด การศึกษาครั้งนี้จึงเลือกมิติตามความเป็นปึกแผ่นทางสังคมภายนอกครอบครัว มาศึกษา ดังนี้

(1) ความเป็นปึกแผ่นทางสังคมเชิงการหน้าที่ (Functional solidarity) คือ ลักษณะการให้ความช่วยเหลือ และการแลกเปลี่ยนการกระทำและการบริการระหว่างกันของผู้สูงอายุ กับ บุคคลภายนอกครอบครัว

(2) ความเป็นปึกแผ่นทางสังคมเชิงการปฏิสังสรรค์ (Associational solidarity) คือ การติดต่อสื่อสารที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนความหมาย (Exchange of meanings) ที่เกิดขึ้นระหว่างผู้สูงอายุ กับ บุคคลภายนอกครอบครัว

(3) ความเป็นปึกแผ่นทางสังคมเชิงความผูกพันทางอารมณ์ (Affective solidarity) คือ การรับรู้ด้านอารมณ์ และ ความรู้สึก ในทางที่ดีที่ผู้สูงอายุ และ บุคคลภายนอกครอบครัว มีให้และได้รับซึ่งกันและกัน

ในการศึกษาครั้งนี้ จึงให้ความหมาย “ความเป็นปึกแผ่นทางสังคม” ว่า หมายถึง แรงยึดเหนี่ยวทางสังคมที่เกิดจากการกระทำที่สอดคล้องกับค่านิยมในสังคม , การให้ความช่วยเหลือและการแลกเปลี่ยนตามบทบาทหน้าที่ของแต่ละบุคคล ผ่านการปฏิสังสรรค์และ

การทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งเน้นทั้งในเรื่องความรู้สึก ความคิดเห็นการรับรู้ และพฤติกรรม การแสดงออกในทางบวกที่ผู้สูงอายุได้รับ ทั้งโอกาสทางกายภาพที่ทำให้บุคคลมีโอกาสได้พบปะ พูดคุย แลกเปลี่ยนความคิด และ ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน

2.3 ปัจจัยที่สัมพันธ์กับความเป็นปึกแผ่นทางสังคม

เนื่องจากผู้ศึกษาไม่สามารถประมวลปัจจัยที่สัมพันธ์กับความเป็นปึกแผ่นทางสังคม ได้จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้โดยตรง หากมองจากฐานความคิดเกี่ยวกับทฤษฎีกิจกรรมที่ กล่าวไว้ว่า ความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุขึ้นอยู่กับระดับบทบาทและความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุ อุปมาได้ว่า การกลับเข้าสู่กลุ่มทางสังคมเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสุขของผู้สูงอายุ ในขณะที่ ความเป็นปึกแผ่นทางสังคม เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าผู้เกษียณอายุราชการเชื่อมโยงกับ กลุ่มทางสังคมในแง่มุมใดบ้าง ฉะนั้นผลที่ได้จากงานศึกษาผู้สูงอายุเกี่ยวกับความพึงพอใจ , การปรับตัว หรือ ความผาสุกในชีวิตของผู้สูงอายุจึงเป็นตัวสะท้อนให้เห็นถึงผลบางมิติของ ความเป็นปึกแผ่นของผู้สูงอายุ ทำให้ผู้ศึกษาเชื่อว่า การนำตัวแปรภูมิหลังทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กับประเด็นการศึกษาต่าง ๆ ที่กล่าวมาสามารถนำมาใช้ในงานศึกษาคั้งนี้ได้

1) เพศ

เพศ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้บุคคลมีความแตกต่างกันในสังคม สังคมไทยกำหนดให้ เพศชายเป็นผู้นำครอบครัว (อานนท์ อาภาภิรม 2515 : 165) ส่วนเพศหญิง สังคมกำหนดบทบาท ในการเป็นแม่บ้าน ในขณะที่เพศหญิงก็ให้ความเคารพในความเป็นผู้นำครอบครัวของเพศชาย และ จากการที่เพศชายได้รับความเคารพนับถือและยกย่องจากสังคมจึงทำให้เพศชายมองตนเอง มีคุณค่ามากกว่าเพศหญิง และ เมื่อถึงช่วงเวลาที่ต้องเกษียณอายุ บุคคลที่มีงานประจำอยู่ จำเป็นต้องหยุดงานทั้ง ๆ ที่บางคนอาจจะไม่ต้องการที่จะหยุดทำงาน แต่ด้วยกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ให้ผู้สูงอายุต้องหยุดทำงาน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาท หน้าที่ และลักษณะกิจกรรม (ศิริวรรณ ม่วงศิริ 2540 : 24) บทบาททางเพศที่ต่างกัน ย่อมทำให้บุคคลมีวิธีการรับมือกับการต้องเปลี่ยนบทบาท หน้าที่เมื่อเกษียณอายุราชการได้ต่างกัน

ความเป็นปึกแผ่นทางสังคมในครอบครัวของผู้สูงอายุ ของ นพคุณ ดีสุคนธ์ (2538) พบว่า เพศของผู้สูงอายุสามารถบ่งบอกขนาดความสัมพันธ์ของความเป็นปึกแผ่นในครอบครัวได้ โดยผู้สูงอายุเพศหญิงจะมีความเป็นปึกแผ่นในครอบครัวมากกว่าผู้สูงอายุเพศชาย โดยที่ผู้สูงอายุ

เพศหญิงมีความเป็นปึกแผ่นมากถึงร้อยละ 43.4 ขณะที่ผู้สูงอายุเพศชายมีความเป็นปึกแผ่นในครอบครัวเพียงร้อยละ 16.7 เท่านั้น งานศึกษาอีกหนึ่งชิ้นคือ งานศึกษา ความเป็นปึกแผ่นในความสัมพันธ์ระหว่างบุตรผู้เป็นแรงงานย้ายถิ่นกับบิดามารดา : การศึกษาตามแนวทฤษฎีการแลกเปลี่ยน ของสามชาย ศรีสันต์ (2541) ที่ศึกษาพบว่า เพศหญิงมีความสัมพันธ์กับความเป็นปึกแผ่นเชิงการหน้าที่ และ ความเป็นปึกแผ่นเชิงการสื่อสารทางตรง โดยเพศหญิงสูงกว่าเพศชาย

2) อายุ

สายสีทอง ณ ฎเกิต (2542 : 53) ศึกษา สัมพันธภาพของผู้สูงอายุกับบุคคลอื่น : ศึกษาเฉพาะผู้สูงอายุในจังหวัดระยอง พบว่า ผู้สูงอายุที่มีอายุน้อย มีความสัมพันธ์กับครอบครัวและบุคคลอื่นได้ดีกว่าผู้สูงอายุที่มีอายุมาก เพราะผู้สูงอายุที่มีอายุมากแล้วจะมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นน้อยลง อยากรักและอยู่กับตัวเองมากกว่า เช่นเดียวกับ จารุพันธ์ สมบูรณ์วิสิทธิ์ (2535) ที่ศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางประชากร กิจกรรมในการดำเนินชีวิตประจำวันและความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุที่อายุมากจะมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นน้อยลงตามลำดับ

3) สถานภาพสมรส

สถานภาพสมรสมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของบุคคล เพราะคู่สมรสจะคอยช่วยเหลือให้กำลังใจ ปลอดภัยซึ่งกันและกัน ทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกที่มั่นคงทางอารมณ์ ทำให้บุคคลได้รับการช่วยเหลือ มีความรักใคร่ผูกพัน ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่าง ๆ ซึ่งกันและกัน เหมือนอย่างที สุชีรา ตั้งตระกูล (2537) ศึกษาพบว่า ผู้ที่มีสถานภาพสมรสมีแนวโน้มที่จะมีความสุขในชีวิตมากกว่าผู้ที่มีสถานภาพการสมรสแบบโสด สถานภาพการสมรสจึงถือเป็นปัจจัยตัวหนึ่งที่จะส่งผลต่อความปึกแผ่นทางสังคมของผู้เกษียณอายุราชการ การเกษียณอายุการทำงานไม่เพียงจะทำให้ผู้เกษียณอายุราชการมีบทบาท หรือ กิจกรรมในสังคมลดลงอย่างทันที แต่ยังทำให้ผู้เกษียณอายุราชการเกิดความรู้สึกเหงา ว้าเหว่ ต้องการเพื่อนมากขึ้น การที่ผู้เกษียณอายุได้อยู่กับคู่สมรสจะทำให้ผู้เกษียณมีคู่คิด มีเพื่อนแท้ที่คบได้สนิทใจ ไม่รู้สึกเหงาหรือโดดเดี่ยว (ศิริวรรณ ม่วงศิริ 2540 : 24) และ งานศึกษาของอัมพา วรวิวัฒน์ชัย (2532) ศึกษาเปรียบเทียบการปรับตัวของข้าราชการบำนาญ สังกัดกรุงเทพมหานคร ซึ่งอยู่ในและนอกชมรมผู้สูงอายุ

พบว่าข้าราชการบำนาญที่ยังอยู่กับคู่สมรสมีการปรับตัวดีกว่าข้าราชการบำนาญที่มีสถานภาพสมรส โสด หม้าย และ หย่าร้าง

จากการพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ ตามแนวคิดเชิงทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้น ผู้ศึกษาได้นำคุณลักษณะของผู้สูงอายุเหล่านั้นมาศึกษาว่าจะมีความสัมพันธ์กับระดับความเป็นปึกแผ่นทางสังคมหรือไม่ มากน้อยเพียงใด โดยกำหนดทิศทางความสัมพันธ์สำหรับการศึกษา ครั้งนี้ตั้งสมมติฐาน และ กรอบแนวคิดต่อไปนี้

2.4 สมมติฐานในการศึกษาภูมิหลังทางสังคมกับระดับความเป็นปึกแผ่นทางสังคม

จากกรอบแนวคิดดังกล่าว ผู้ศึกษากำหนดเป็นสมมติฐานการศึกษา ดังนี้

สมมติฐานที่ 1. เพศของผู้สูงอายุ มีความสัมพันธ์กับความเป็นปึกแผ่นทางสังคม

สมมติฐานที่ 2. อายุ มีความสัมพันธ์กับความเป็นปึกแผ่นทางสังคม

สมมติฐานที่ 3. สถานภาพการสมรส มีความสัมพันธ์กับความเป็นปึกแผ่นทางสังคม

สมมติฐานที่ 4. ลักษณะการอยู่อาศัย มีความสัมพันธ์กับความเป็นปึกแผ่นทางสังคม

ชำนาญการหอสมุด

2.5 กรอบการวิเคราะห์ความเป็นปึกแผ่นทางสังคมของผู้สูงอายุ

